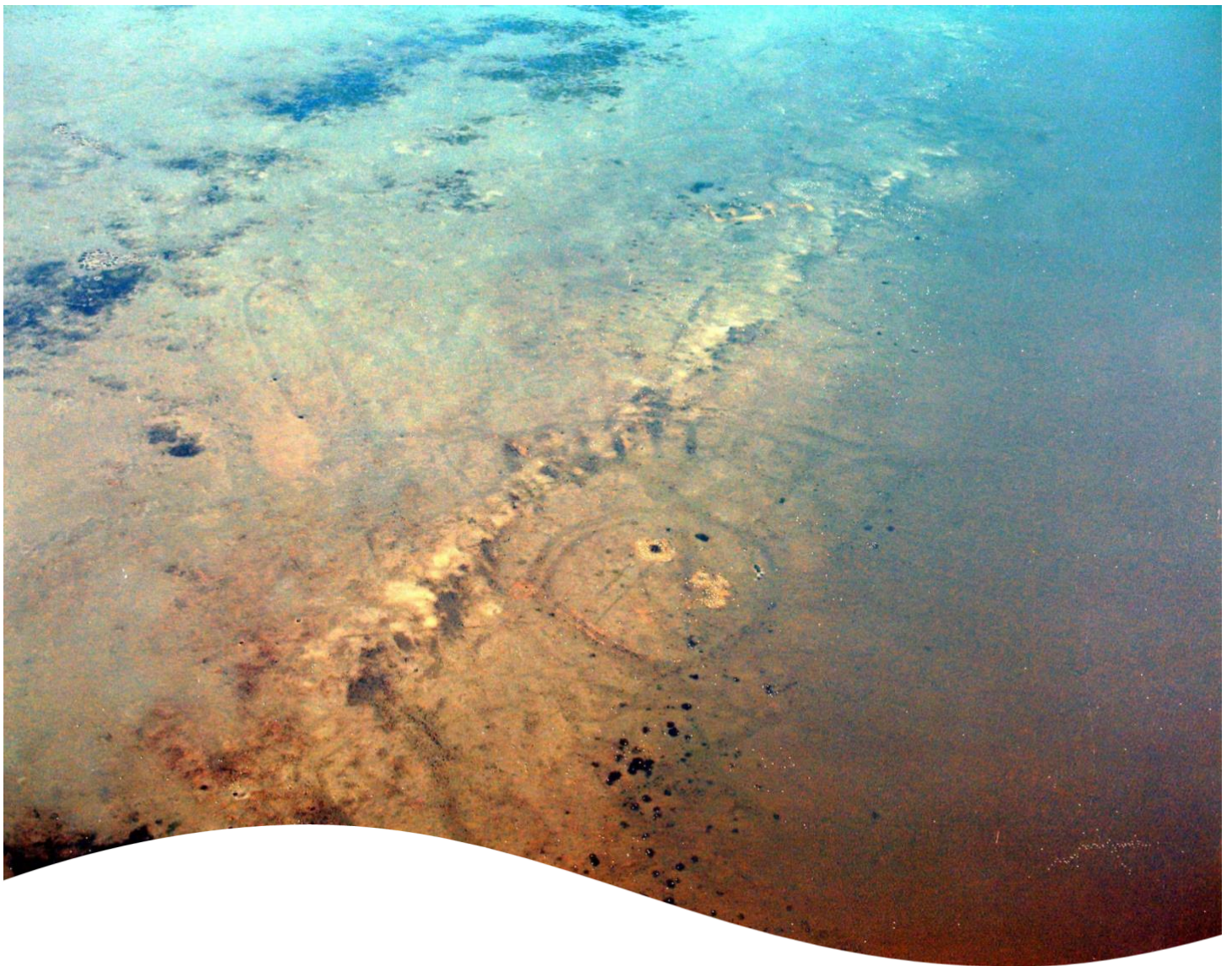

Zeeuwse samenwerking op het gebied van onderwaterarcheologie

Een verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de Zeeuwse overheden en vrijwilligersorganisaties op het vlak van onderwaterarcheologie

Colofon

Titel	Zeeuwse samenwerking op het gebied van onderwaterarcheologie
Ondertitel	Een verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de Zeeuwse overheden en vrijwilligersorganisaties op het vlak van onderwaterarcheologie
Tekst	Erfgoed Zeeland
Redactie	Erfgoed Zeeland
Projectleider	Chris Maas
Projectmedewerker(s)	Hans Jongepier en Peter Zwemer
Opdrachtgever	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Status	Definitief
Datum	28-05-2026
Vormgeving	Erfgoed Zeeland
Foto voorzijde	Overblijfselen van het verdronken dorp Nieuwlande tussen Yerseke en Krabbendijke, 18-09-1986, foto: Deltaphot Luchtfotografie, ZB Bibliotheek van Zeeland, recordnummer 90159
Uitgave © 2026	Erfgoed Zeeland Looierssingel 2 ~ Middelburg Postbus 49 ~ 4330 AA Middelburg +31 (0)118 670 870 ~ @erfgoedzeeland info@erfgoedzeeland.nl ~ www.erfgoedzeeland.nl

Inhoud

Samenvatting	4
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding en doel	6
1.2 Begrippen en reikwijdte	6
1.3 Methodiek	7
1.4 Leeswijzer	8
1.5 Woord van dank	8
2 Het Zeeuwse erfgoed onderwater	9
2.1 Schets van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater	9
2.2 Beleid erfgoed onderwater: Rijk, Provincie Zeeland en Zeeuwse gemeenten	11
3 Stand van zaken en uitdagingen	19
3.1 De stand van zaken en de uitdagingen op het gebied van onderzoek, bescherming en beleid	19
3.2 De stand van zaken en uitdagingen op het gebied van samenwerking en communicatie	26
4 Versterking samenwerking en communicatie	29
5 Bevindingen en aanbevelingen	31
Lijst van gebruikte afkortingen	34
Bronnen	35
Bijlage 1. Interviewvragen	39
Bijlage 2. Overzicht geïnterviewden	47

Samenvatting

Het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en de bedreigingen

De Zeeuwse wateren herbergen nog veel archeologische schatten. In veel gevallen kunnen deze alleen worden ontdekt door duikers. Maar soms komen sporen tevoorschijn bij laag water op de stranden of slikken, spoelen ze aan of worden ze opgevist.

Het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater kan worden onderscheiden in:

- Scheeps- en vliegtuigwrakken;
- Verdrongen dorpen en landschappen;
- Overige archeologische vondsten uit de waterbodem.

Ook het Zeeuws cultureel erfgoed onderwater wordt bedreigd door menselijk ingrijpen en door natuurlijke erosieve processen. De kans bestaat dus dat vindplaatsen en vondsten ongezien verloren gaan, onder meer als gevolg van zandhonger (het zand in de Oosterschelde verdwijnt sneller dan het wordt aangevuld), zandsuppleties ten behoeve van de kustbescherming, de aanleg van kabels en leidingen op de bodem van de Noordzee, het verdiepen van de Westerschelde en schatgraverij.

Huidige situatie op het gebied van beleid, onderzoek en bescherming

Alle geïnterviewde (overheids)organisaties vinden behoud en bescherming van cultureel erfgoed onderwater belangrijk. Onderwaterarcheologie maakt, meer of minder nadrukkelijk, onderdeel uit van het archeologiebeleid van de Zeeuwse gemeenten. Er is geen sprake van een eenduidige systematiek. Het archeologiebeleid is in nagenoeg alle gemeenten opgenomen in bestemmingsplannen en daarmee in het tijdelijk deel van de omgevingsplannen.

Alle bij dit onderzoek betrokken organisaties zijn op de hoogte van de vigerende wet- en regelgeving en de juridische en bestuurlijke taakverdeling, over de invulling van de verantwoordelijkheden wordt verschillend gedacht. Om de eigen rol goed uit te voeren ontbreekt het gemeenten aan faciliteiten en financiële mogelijkheden. De individuele gemeenten zijn te klein voor het kunnen uitvoeren van een aantal taken, zoals inventarisatie, waardering, het uitoefenen van invloed op de onderzoeksagenda van het Rijk en onderzoek naar bedreigingen als erosie. Ook toezicht op en handhaving van cultureel erfgoed onderwater door gemeenten staat onder druk vanwege tekort aan capaciteit en het ontbreken van volledig inzicht (inventarisatie, waardering en bedreigingen) in het cultureel erfgoed onderwater.

Voor een goede bescherming is een degelijke inventarisatie en waardering nodig, zodat keuzes kunnen worden gemaakt. Bij gemeenten is daarvoor geen budget, net als voor onderzoek. Een tijdelijk maritiem archeoloog als onderdeel van de impuls van OCW kan voorlopig soelaas bieden, maar structurele borging is een vraagstuk.

Alle betrokken organisaties beseffen dat de maritieme geschiedenis van Zeeland en het cultureel erfgoed onderwater en de bestaande publieks-infrastructuur een uitstekende basis vormen om de kennis van het publiek en daarmee het draagvlak voor het behoud van cultureel erfgoed onderwater te vergroten. De door de RCE geplande onderzoeken naar resten van een Nehalenniatempel en een mogelijk Romeins schip, naar scheepswrakken bij de Zeelandbrug en naar het verdrongen kasteel van Lodijs kunnen hier ook aan bijdragen.

Vrijwilligersorganisaties als LWAOW en Duikteam Nehallenia beschikken over veel kennis van het cultureel erfgoed onderwater en kunnen een grotere bijdrage leveren aan bescherming en behoud ervan. Ook vondsten van vissers en een project als Beach Archaeology kunnen het inzicht in 'wat er is' vergroten.

Huidige situatie op het gebied van samenwerking en communicatie

Voor de (onderwater)archeologie werken Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland op beleidsmatig en uitvoerend niveau samen, zowel regionaal als provinciaal. Het Provinciaal Overleg Zeeuwse Archeologie (PROZA) is de overlegstructuur binnen de Provincie Zeeland waar alle archeologisch adviseurs van de Zeeuwse gemeenten en de Provincie elkaar treffen. Ook sluiten hier verantwoordelijken vanuit de RCE

(maritiem archeoloog en regioadviseur) en RWS (bodembeheerder) bij aan. Indien nodig sluit ook een vertegenwoordiger van Erfgoed Zeeland aan. Dit overleg is structureel en vindt minimaal vier keer per jaar plaats.

De bestaande structuren van samenwerking worden als voldoende gezien. Inhoud, vorm en frequentie van de samenwerking kunnen binnen de bestaande structuren worden doorontwikkeld. De samenwerking en de samenhang in bestaande overleggen zou volgens de betrokken organisaties nog wel kunnen worden verbeterd. Gemeenten zien daarentegen geen meerwaarde in een nieuwe vorm van samenwerken in bijvoorbeeld de vorm van een regioteam. Provincie Zeeland, RWS en Waterschap Scheldestromen zien evenmin meerwaarde in een regionaal kernteam.

Er is ook bestuurlijke afstemming over erfgoed Zeeuws breed in het beleidsoverleg erfgoed, terwijl erfgoed ook thema van het Overleg Zeeuwse Overheden (OZO) is. Hoewel specifieke onderwerpen op het gebied van onderwaterarcheologie daarin (nog) niet zijn besproken, bestaat die mogelijkheid binnen deze structuren wel.

Een aantal gemeenten geeft aan behoefte te hebben aan meer overleg met andere Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland. Door frequenter te overleggen kunnen onderwerpen binnen de onderwaterarcheologie meer aandacht krijgen. Dat kan bijdragen aan het vergroten van de kennis en een betere verankering in beleid. Het overleg van de Zeeuwse portefeuillehouders erfgoed en de bestaande korte lijnen in Zeeland kunnen beter benut worden voor afstemming, het vergroten van aandacht en een betere verankering in beleid, en bundeling van de Zeeuwse wensen. Gemeenten die niet overtuigd zijn van de noodzaak voor meer samenwerking geven wel aan het belangrijk te vinden dat de kennis over wrakken en cultureel erfgoed onderwater meer wordt gedeeld en inzichtelijk wordt. Gemeenten staan open voor samenwerking met vrijwilligersorganisaties. Verder blijkt uit het onderzoek dat de gezamenlijke Zeeuwse stem richting RCE door gemeenten als onvoldoende krachtig wordt beoordeeld.

De samenwerking in Zeeland is volgens de RCE geslaagd als deze, evenals de aandacht voor cultureel erfgoed onderwater in beleid en uitvoering van gemeenten, na de impulsperiode van drie jaar is geborgd. De RCE wil hieraan bijdragen. Gemeenten vrezen de tijdelijke maatregelen na drie jaar zelf te moeten betalen en pleiten voor structurele ondersteuning.

Aanbevelingen

De bevindingen uit dit onderzoek leiden tot een aantal aanbevelingen. Op het gebied van beleid, onderzoek en bescherming is het van belang dat alle data van cultureel erfgoed onderwater op een overzichtelijke manier samengebracht en bereikbaar wordt. Daarnaast is het belangrijk dat de impulsperiode van drie jaar gebruikt wordt om te bepalen wat nodig is voor een betere bescherming en behoud van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en om op bestuurlijk niveau (Provincie, gemeenten en OCW) afspraken te maken over de structurele borging van de benodigde middelen.

Om de samenwerking en communicatie te verbeteren zijn nieuwe overleg- of samenwerkingsstructuren niet nodig. Wel wordt aanbevolen meer samenhang aan te brengen in de bestaande Zeeuwse overleggen en met alle mogelijke betrokken organisaties te communiceren over de vorm, deelnemers, frequentie en doelen van de overleggen. Vrijwilligersorganisaties zoals LWAOW en het Nehallenia duikteam en betrokken musea zouden periodiek uitgenodigd moeten worden voor (één van) deze overleggen.

Om de aandacht voor onderwaterarcheologie vast te houden en de kennis ervan te vergroten zou minimaal één keer per jaar een themabijeenkomst (onderwater)archeologie voor ambtenaren en bestuurders van de Zeeuwse overheden, betrokken musea en vrijwilligers(organisaties) georganiseerd kunnen worden.

Het meer zichtbaar en beleefbaar maken van het Zeeuws cultureel erfgoed onderwater zal ook bijdragen aan (draagvlak voor) een betere bescherming ervan. Aanbevolen wordt om tot een plan te komen om het cultureel erfgoed onderwater en de maritieme geschiedenis van Zeeland meer zichtbaar en beleefbaar te maken. Hierbij zouden in ieder geval het Maritiem Museum Zeeland, lokale musea, Geopark Schelde Delta, het Watersnoodmuseum en vrijwilligers(organisaties) moeten worden betrokken. De plannen van de Provincie Zeeland voor het toegankelijk maken van de archeologie bevatten ook aanknopingspunten hiervoor.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding en doel

De Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap heeft in juni 2025 in zijn Kamerbrief Aanpak maritieme archeologie €6,8 miljoen beschikbaar gesteld voor samenwerking rond archeologie in de waterbodems. In de kamerbrief benadrukt de minister het belang van cultureel erfgoed onderwater:

"Nederland is een maritiem land: onze eeuwenoude relatie met het water heeft geleid tot een rijk cultureel erfgoed dat we elke dag om ons heen zien: van Middeleeuwse dijken, historische molens en schepen, tot karakteristieke polders en modernere waterwerken als de Oosterscheldekering. Minder zichtbaar, maar zeker niet minder belangrijk, zijn de archeologische resten op en in de bodems van zeeën, rivieren en meren. Het gaat dan bijvoorbeeld om de wrakken van handelsschepen uit de 17e-eeuw, maar ook om hele andere zaken, zoals de resten van een Romeinse brug in de Maas bij Cuijk. Of om nog veel oudere vondsten (een schedelfragment van een Neanderthaler afkomstig uit de Noordzee), of juist nieuwere (vliegtuigwrakken uit de Tweede Wereldoorlog in het IJsselmeer)."

Mede gebaseerd op het rapport *Cultureel erfgoed onderwater: (naar) een gedeelde zorg* van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (2025) zet de minister voor bescherming en behoud van scheepswrakken en ander maritiem erfgoed onder meer in op:

- Versterking van de regionale samenwerking tussen het Rijk, provincies en gemeenten en daarmee te beginnen in de gebieden waar de druk op het cultureel erfgoed onderwater het grootst is: de Waddenzee en de Zeeuwse delta;
- Betere verankering van cultureel erfgoed onderwater in het beleid en de uitvoering van gemeenten en provincies;
- Betere borging van kennis en capaciteit.

Doel

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) heeft Erfgoed Zeeland gevraagd om een onderzoek uit te voeren naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en de Zeeuwse gemeenten op het gebied van onderwaterarcheologie. Als referentie wordt genoemd het onderzoek dat in Noord-Holland is uitgevoerd door Mooi Noord-Holland: *Verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en de drie gemeenten in het Noord-Hollandse Waddenkustgebied op het vlak van (onderwater) archeologie* (mei 2025).

1.2 Begrippen en reikwijdte

Maritieme archeologie en onderwaterarcheologie

Maritieme archeologie houdt zich bezig met het erfgoed dat een relatie heeft met water. Maritiem erfgoed behelst de sporen van de relatie van de mens met het water, of deze resten nu onder water of op het land liggen. Dus niet alleen scheepswrakken, maar ook bijvoorbeeld bruggen, pakhuizen en havens. Niet alle vindplaatsen onder water zijn maritiem. Ook prehistorische vindplaatsen en verdrongen dorpen worden onder water aangetroffen. Gebieden die nu (bij vloed) onder water staan, werden vroeger bewoond. Door de stijging van de zeespiegel zijn veel van deze nederzettingen verdrongen. Omdat verdrongen dorpen en landschappen en prehistorische of jongere resten die op het strand worden aangetroffen (strandarcheologie) een belangrijk deel van het Zeeuwse erfgoed vormen, wordt in het kader van dit onderzoek de term "onderwaterarcheologie" gebruikt.

Cultureel erfgoed onderwater

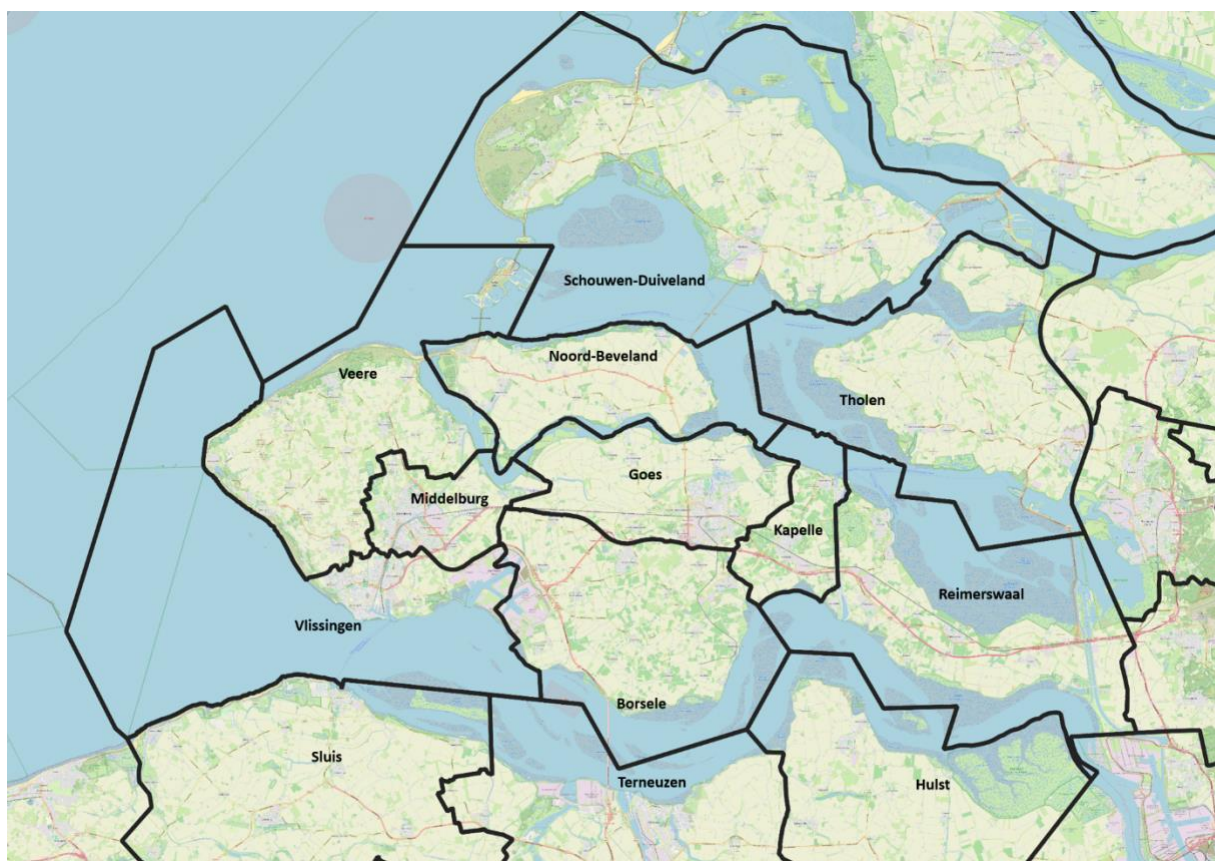
Voor 'cultureel erfgoed onderwater' wordt aangesloten bij de omschrijving die in Nota *Cultureel erfgoed onderwater: (naar) een gedeelde zorg*, RCE (mei 2025) wordt gebruikt: *"De geschiedenis van Nederland en het water is zichtbaar in rijke resten die zich – vaak nog goed bewaard – op en in de bodem van zeeën, rivieren en meren bevinden"*.

1.3 Methodiek

Voor de verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de Zeeuwse overheden en vrijwilligersorganisaties op het vlak van onderwaterarcheologie heeft Erfgoed Zeeland gesprekken gevoerd aan de hand van interviewvragen (bijlage 1) met bestuurders, beleidsambtenaren erfgoed en gemeentelijk archeologen van de gemeenten Borsele, Hulst, Middelburg, Noord-Beveland, Reimerswaal, Schouwen-Duiveland, Sluis, Terneuzen, Tholen, Veere en Vlissingen. Daarnaast zijn er interviews gehouden met de provinciaal archeoloog en beleidsmedewerker erfgoed van de Provincie Zeeland, maritiem archeologen van de RCE, de zeebodembeheerders van Rijkswaterstaat Zee en Delta (RWS), de dijkgraaf en de adviseur ruimte en waterveiligheid van het Waterschap Scheldestromen, de directeur van het Maritiem Museum Zeeland en de coördinator van Unesco Geopark Schelde Delta. Verder had Erfgoed Zeeland contact met het bestuur van de Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water en een lid dat duikonderzoek heeft verricht, de voorzitter van het Nehallenia Archeologisch Duikteam en de voorzitter van Stichting Wings to Victory.

Daarnaast is bronnenonderzoek uitgevoerd naar onder meer relevante, bestaand(e) beleid(snota's) van het Rijk, Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten en naar het Zeeuwse erfgoed onderwater en de bedreigingen van dat erfgoed.

Vanwege de aard van de onderzoeksopdracht en het relatief grote aantal geïnterviewden is ervoor gekozen de resultaten van de gesprekken niet per geïnterviewde te presenteren maar 'de rode draad' daarvan en, waar van toepassing, de verschillen in inzichten en opvattingen weer te geven.

Gemeentegrenzen

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 1 worden aanleiding en doel van dit onderzoek toegelicht en wordt ingegaan op de begrippen 'maritieme archeologie' en 'onderwaterarcheologie' en de voor deze verkenning toegepaste methode.

Hoofdstuk 2 bevat een schets van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en een overzicht van het bestaande beleid op het gebied van archeologie (en erfgoed) van het Rijk, de Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten.

In hoofdstuk 3 komen de stand van zaken en de uitdagingen aan bod, op het gebied van onderzoek, bescherming en beleid en op het gebied van samenwerking en communicatie.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het versterken van samenwerking en communicatie, gevolgd door hoofdstuk 5 met een samenvatting van de bevindingen en een aantal aanbevelingen.

De rapportage bevat tot slot een overzicht van geraadpleegde literatuur en bronnen en als bijlagen de interviewvragen die als leidraad dienden voor de gesprekken en een overzicht van de geïnterviewden.

1.5 Woord van dank

Erfgoed Zeeland bedankt de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed voor het vertrouwen en de verstrekte opdracht. De medewerkers van Erfgoed Zeeland die aan dit project hebben gewerkt bedanken alle personen die hebben meegewerkt aan de interviews. De bestuurssecretariaten voor het overwinnen van de obstakels bij het vinden van een geschikt tijdstip voor de gesprekken met de bestuurders. Alle Zeeuwse wethouders erfgoed en de dijkgraaf, beleidsmedewerkers/adviseurs, (maritiem) archeologen, zeebodembeheerders, de directeur van het Maritiem Museum Zeeland en de coördinator van Geopark Schelde Delta dank voor de leuke en zinvolle gesprekken. Tot slot hartelijk dank aan vrijwilligers van de Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water, Nehallenia Archeologisch Duikteam en Stichting Wings to Victory voor jullie tijd, suggesties en betrokkenheid.

2 Het Zeeuwse erfgoed onderwater

2.1 Schets van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater

De naam van de provincie Zeeland is alleszeggend. Voor een groot deel bestaat de provincie uit water, variërend van zout en brak tot zoet. Daarbij kan worden gedacht aan de Noordzee, de Wester- en Oosterschelde, de Grevelingen, het Veerse Meer of de Zandkreek, maar ook aan binnenwateren, zoals krekken, welen en kanalen.

Al deze wateren herbergen nog veel archeologische schatten. Hieruit zijn al veel archeologische vondsten gedaan of kunnen ze worden verwacht. In veel gevallen kunnen ze enkel worden ontdekt door duikers, maar soms komen sporen tevoorschijn bij laag water op de stranden of slikken, spoelen ze aan of worden ze opgevist.

Vondsten uit de Noordzeebodem

Op de bodem van de Noordzee ligt een prehistorisch cultuurlandschap. Men moet zich hierbij een laagvlakte met een open landschap in de laatste ijstijd voorstellen, want afhankelijk van de toen heersende temperaturen bestond het landschap uit een steppe, toendra of poolwoestijn. Het was zeer koud en omdat veel water was opgeslagen in de poolijskappen stond de zeespiegel vele tientallen meters lager dan tegenwoordig. De huidige Ooster- en Westerschelde en de zuidelijke Noordzee bestonden nog niet. Wanneer er begroeiing aanwezig was, hebben er grazende kuddes grote zoogdieren rondgelopen en heeft de mens – zowel Neanderthalers als de latere moderne mens – daarop gejaagd. Daarbij moeten we denken aan de periode van ruwweg 50.000 tot 11.000 jaar geleden. Tot circa 40.000 jaar geleden waren het nog Neanderthalers; daarna verschijnt de moderne mens op het Europese toneel.

De ontdekking van een Nederlandse Neanderthaler baarde in 2009 veel opzien. Een klein schedelfragment was afkomstig uit de bodem van de Noordzee, ruim 15 kilometer uit de Zeeuwse kust. Het was het eerste tastbare overblijfsel op Nederlands grondgebied van de voorloper van de moderne mens.

Door de zandsuppleties, om de kust te versterken, komen ook vuurstenen gebruiksvoorwerpen en botmateriaal op de stranden terecht. Uit verkregen informatie van RWS bleek dat het zand is gewonnen uit de Noordzeebodem in de omgeving van de Steenbanken en het Middeldiep, 15 tot 20 kilometer uit de kust van Walcheren.

De vondsten dateren uit verschillende fasen van de steentijd, ook uit de huidige warme tijd (het holoceen), die ongeveer 9.000 voor Christus begon. De voorwerpen van Neanderthalers zijn de oudste vondsten van Zeeland. Het zijn allemaal losse vondsten, waarvan de context niet altijd even duidelijk is, maar ze vormen wel het bewijs voor de aanwezigheid van steentijdjagers en verzamelaars in het gebied van de huidige provincie Zeeland.

Op de stranden kunnen wandelaars ook botten en kiezen van pleistocene zoogdieren vinden, zoals van mammoeten, wolharige neushoorns, steppewisenten, reuzenherten en andere hertensoorten. Allemaal grote diersoorten uit de laatste ijstijd, die thans zijn uitgestorven of niet meer in Nederland voorkomen.

Scheeps- en vliegtuigwrakken

In de geautomatiseerde archeologische database Archis3 van de RCE staan 96 scheepswrakken in Zeeland geregistreerd, maar ongetwijfeld zijn er nog veel meer. Deze liggen voornamelijk in (de mondingen van) de Wester- en Oosterschelde. De dateringen variëren van de late middeleeuwen tot en met de Tweede Wereldoorlog.

In de late middeleeuwen waren er in Zeeland enkele belangrijke havenplaatsen, zoals Middelburg, Zierikzee, Veere, Sluis en Westkapelle. De handel op Engeland en Schotland en de visserij waren belangrijke bronnen van bestaan.

In de periode 17^e - 19^e eeuw, de tijd van de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC), de West-Indische Compagnie (WIC) en de Middelburgse Commercie Compagnie (MCC), is voor de Zeeuwse kust tijdens zware

stormen menig schip vergaan, dat voor de handelsvaart onderweg was naar Azië (VOC) of West-Afrika en Amerika (WIC en MCC) of tijdens de terugkeer.

Maar ook in recenter tijden zijn veel schepen voor de kust vergaan. Voor de kust van Westkapelle moet de zeebodem zelfs een heus kerkhof van schepen zijn, die tijdens de geallieerde landing op 1 november 1944 zijn vergaan door het vuur van de Duitse kustbatterijen. Om de commando's aan land te kunnen laten gaan, trok een gedeelte van de schepen van een ondersteunende vloot het vuur weg van de landingsboten. Diverse ondersteuningsschepen en landingsboten gingen verloren.

Behalve de schepen zijn tijdens de gevechtshandelingen in de Tweede Wereldoorlog ook meerdere vliegtuigen vernield. In Archis3 staan er acht geregistreerd, maar in de database van Stichting Wings to Victory zijn veel meer vliegtuigcrashes uit de Tweede Wereldoorlog geregistreerd.

Er is tot heden nog weinig professioneel onderzoek uitgevoerd naar de in de Zeeuwse delta gelegen scheeps- en vliegtuigwrakken. Wel hebben duikers van de Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water (LWAOW), de Duikwacht Zeeland en Wrakduikstichting De Roompot onderzoek verricht naar enkele wrakken voor de Zeeuwse kust.

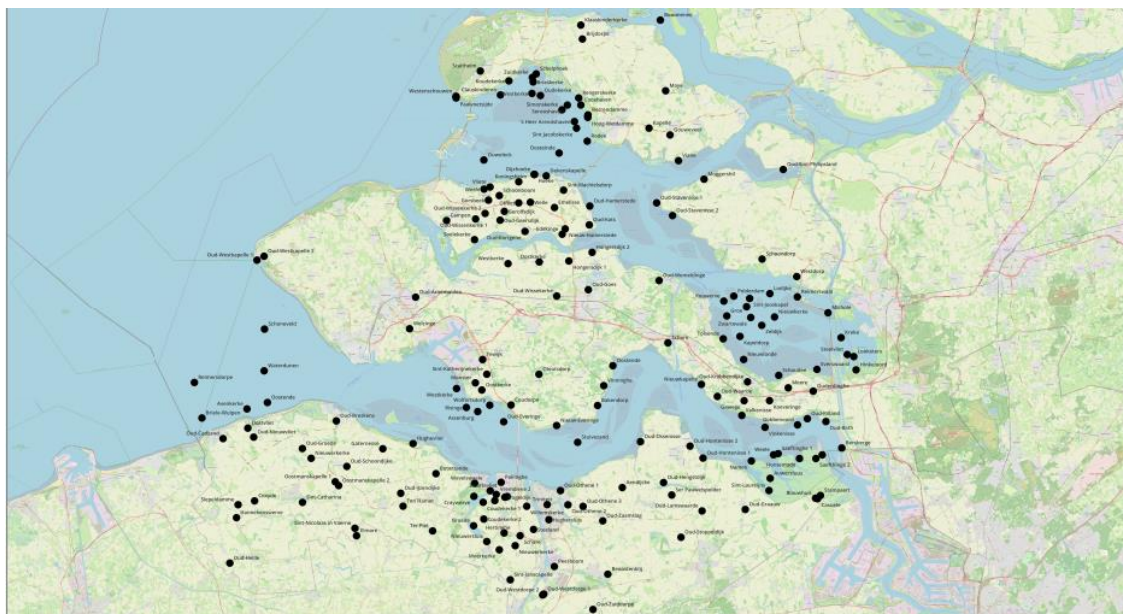
Verder zullen er zeker nog bommen en granaten in zee liggen, vooral bij Walcheren en bij Breskens en omgeving. Zware explosieven worden opgeruimd door de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EOD).

Verdronken dorpen en nederzettingen

De provincie Zeeland herbergt een groot aantal verdronken dorpen. Ze dateren veelal uit de late middeleeuwen en het begin van de nieuwe tijd (na 1500) en zijn verdronken tijdens zware stormvloed. Vooral de vloed van 1375, de Sint-Elisabethsvloed uit 1404 en 1421 en die van 1530 en 1532 hebben veel leed veroorzaakt.

Een deel van deze dorpen ligt op landbodems, omdat verdronken gebieden later weer zijn ingepolderd; een ander deel ligt onder water in de Wester- en Oosterschelde, of direct voor de kust.

Een recente inventarisatie van de verdronken dorpen in Zeeland heeft geleid tot een aantal van bijna 200 (zie *fig. 1*). Van enkele dorpen en zelfs een stad (Reymerswael) vallen de bakstenen resten tweemaal per etmaal bij laag tij voor enkele uren bloot, zoals op de slikken in het Verdronken Land van Zuid-Beveland, in de Westerschelde en in het Verdronken Land van Saefthinghe. Die dorpen zijn door professionele archeologen onderzocht, maar er is ook zeer veel vondstmateriaal, zoals aardewerk en metalen voorwerpen, weggehaald door schatgravers.

Overzicht van de verdronken dorpen in Zeeland, bron: De Visser (2021).

Behalve de middeleeuwse dorpen zijn er ook veel oudere nederzettingen, die onder invloed van het oprukkende water of door kustafslag weer tevoorschijn komen en ook weer verdwijnen. Vermeldenswaard is een kampement uit de midden-steentijd (circa 7000 voor Christus) langs de laagwaterlijn in het Verdrongen Land van Saeftinghe. In hetzelfde gebied zijn de materiële resten van de eerste Zeeuwse boeren ontdekt, van circa 3500 voor Christus.

Verder mogen de Romeinse tempels van de godin Nehalennia bij Domburg en Colijnsplaat niet onvermeld blijven en kan aan de hand van een groot aantal dakpanfragmenten met stempel worden afgeleid dat in de omgeving van het strand bij Oranjestad een Romeins vlootstation heeft gelegen.

Tot slot noemen we de belangrijke vroegmiddeleeuwse handelsnederzetting Walichrum, die deels onder het strandzand en deels in zee ligt tussen Domburg en Oostkapelle.

2.2 Beleid erfgoed onderwater: Rijk, Provincie Zeeland en Zeeuwse gemeenten

Rijk

Het beleid in Nederland op het gebied van onderwaterarcheologie is gelijk aan dat voor landarcheologie. De zorg voor het (archeologisch) erfgoed werd in Nederland gereguleerd in de Monumentenwet 1988. In 1992 werd het Europese Verdrag van Malta door de lidstaten ondertekend. Het verdrag beoogt het cultureel erfgoed, dat zich in de bodem bevindt, beter te beschermen. De drie belangrijkste bepalingen daarbij zijn het behoud in situ, een goede en vroegtijdige inpassing in (het proces van) de ruimtelijke ordening en het 'de verstoorder betaalt'-principe. Het verdrag van Malta werd in Nederlandse wetgeving verwerkt in de Wet op de archeologische monumentenzorg. Met de komst van de (herziene) Wet op de archeologische Monumentenzorg (Wamz) in 2007 en de Wet ruimtelijke ordening (Wro) in 2008 werd de verantwoordelijkheid voor het cultureel erfgoed in grote mate gedecentraliseerd van het Rijk en de provincie naar de gemeenten. Gemeenten werden verantwoordelijk voor de omgang met archeologische waarden en moeten daarvoor een eigen archeologiebeleid voeren en dat verankeren in de ruimtelijke ordening, of wel de bestemmingsplannen.

Als gevolg van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo, 2010) werd het college van burgemeester en wethouders bevoegd gezag in het kader van de omgevingsvergunning. De bevoegdheid voor archeologische rijksmonumenten bleef echter onveranderd bij het ministerie van OCW, uitgevoerd door de RCE. Sinds 2016 is de Erfgoedwet van kracht die samen met de op 1 januari 2024 in werking getreden Omgevingswet een integrale bescherming van het cultureel erfgoed mogelijk maakt.

Een gedeelte van de Monumentenwet is opgegaan in de Erfgoedwet, waar onder meer de certificering in de archeologie wordt geregeld. Alle regelingen rond de omgang met cultureel erfgoed in de fysieke leefomgeving zijn opgenomen in de Omgevingswet. Gemeenten moeten dus op grond van de Omgevingswet ook rekening houden met het belang en behoud van cultureel erfgoed en werelderfgoed dat als onderdeel van de leefomgeving uit vijf elementen kan bestaan: monumenten (gebouwd erfgoed, tuinen, parken), stads- en dorpsgezichten, cultuurlandschappen, immaterieel erfgoed indien dat verbonden is aan specifieke locaties en dus ook (bekende of verwachte) archeologische monumenten. De bescherming van erfgoed wordt geregeld in het Besluit activiteiten leefomgeving (Bal), de omgevingsverordening en het omgevingsplan.

Archeologische rijksmonumenten worden aangewezen op grond van de Erfgoedwet. Voor de status van rijksmonument is het dus niet nodig om het monument of archeologisch monument in het omgevingsplan de functie 'rijksmonument' te geven. De daadwerkelijke bescherming van het rijksmonument komt tot stand met de in de Omgevingswet opgenomen vergunningplicht en de algemene regels van het Bal. Gemeenten kunnen aan de locatie van een rijksmonument wel de functie 'rijksmonument' geven met het oog op het stellen van andere regels dan de vergunningplicht en algemene regels. Daarvoor kan de locatie van het rijksmonument ook worden verbeeld in het omgevingsplan. Dergelijke aanvullende regels kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op het gewenste of toegelaten gebruik van de locatie. De regels voor rijksmonumenten (activiteiten) zijn gesteld met het oog op het behoud van cultureel erfgoed. Voor een

rijksmonumentenactiviteit is het college van burgemeester en wethouders het bevoegd gezag bij zogeheten meervoudige aanvragen. Dus bijvoorbeeld in combinatie met een omgevingsvergunning voor een bouwactiviteit of een omgevingsplanactiviteit.

De minister van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) heeft wel recht van advies en instemming. In de praktijk is dit de RCE. Als een aanvraag alleen betrekking heeft op een archeologische rijksmonumentenactiviteit (enkelvoudige aanvraag) dan bepalen de Omgevingswet en het Omgevingsbesluit dat de Minister van OCW bevoegd gezag is. Dat geldt niet als het rijksmonument in de territoriale zee buiten een gemeente ligt. In dat geval is de minister van Infrastructuur en Waterstaat het bevoegd gezag. Voor een rijksmonumentenactiviteit die wordt verricht op dezelfde locatie als een activiteit waarvoor een door gedeputeerde staten verleende omgevingsvergunning geldt, zijn gedeputeerde staten het bevoegd gezag.

In de Erfgoedwet is een opgravingsverbod opgenomen. Ook over de conservering en opslag van archeologische vondsten en opgravingsdocumentatie in depots zijn regels opgesteld. De Inspectie Overheidsinformatie en Erfgoed houdt op grond van de Erfgoedwet toezicht op opgravingen, naleving van het opgravingsverbod, het certificeringsstelsel en op de archeologische depots.

Provincie Zeeland

Provincies hebben in het Nederlandse erfgoedbestel een aantal wettelijke taken. Zo moeten provincies de belangen van cultuurhistorie en archeologie meewegen in de ruimtelijke ordening. Daarnaast zien provincies erop toe dat gemeenten op de juiste manier zorgdragen voor het erfgoed, zoals het verwerken van het gemeentelijk archeologiebeleid in omgevingsplannen (bestuurlijk toezicht). Provincies zijn op grond van de Erfgoedwet eigenaar van alle archeologische vondsten uit opgravingen. Daaruit vloeit de verplichting voort om een depot voor bodemvondsten te onderhouden.

Koersdocument "Meer waarde voor cultuur en erfgoed in Zeeland 2025-2032" en de "Uitvoeringsagenda Cultuur en erfgoed 2025-2032"

Gedeputeerde Staten hebben op 30 januari 2024 het koersdocument "Meer waarde voor cultuur en erfgoed in Zeeland 2025-2032" vastgesteld. In dit document worden de hoofdlijnen en provinciale ambities voor de culturele en erfgoedsector tot 2032 beschreven.

In 2032 moet Zeeland een gezonde en dynamische cultuur- en erfgoedsector hebben die zichtbaar en toegankelijk is voor iedereen, een bijdrage levert aan de maatschappij én grote maatschappelijke opgaven en waarop Zeeland trots is.

Eén van de vijf kernambities luidt: 'In lijn met het Verdrag van Faro zijn Cultuur & Erfgoed beter behouden, toegankelijk en te benutten voor alle Zeeuwen'. De provincie wil cultuur en erfgoed dichterbij mensen brengen, inclusief en bereikbaar voor alle Zeeuwen.

Provincie Zeeland zet in op de basisverantwoordelijkheid voor het archeologisch en museaal depot (collectiecentrum Zeeland) en er wordt een kwaliteitsimpuls op het gebied van erfgoed gedaan. Van restauratie naar onderhoud. Van behoud naar benutting.

Het koersdocument signaleert dat de cultuur- en erfgoedsector voor uitdagingen staat, zoals de uitdaging van behoud en benutting (de slechte/matige staat van niet-woonhuis rijksmonumenten en het verdwijnen van (archeologische) monumenten als gevolg van ruimtelijke claims) en de uitdagingen van de wettelijke taken bij erfgoed. Over de wettelijke taken is het volgende in het koersdocument opgenomen: *"De Provincie Zeeland heeft bij erfgoed een aantal wettelijke taken. De eerste verplichting is om cultuurhistorie en archeologie mee te wegen in de ruimtelijke ordening. Daarnaast ziet de provincie erop toe dat de gemeenten op de juiste manier zorgdragen voor het erfgoed, het interbestuurlijk toezicht (IBT). Ook zijn provincies volgens de Erfgoedwet eigenaar van alle archeologische vondsten uit opgravingen en moeten daar ook zorg voor dragen. Daarom hebben ze de verplichting om een depot voor bodemvondsten te onderhouden. Op dit onderwerp is de voornaamste uitdaging de beschikbare ruimte. De ontwikkeling richting een nieuw depot is reeds ingezet en zal in een breder kader van collectievorming, -beheer en ontsluiting worden opgepakt."*

In de Uitvoeringsagenda cultuur en erfgoed 2025-2032 zijn concrete acties, middelen en prioriteiten voor de komende jaren opgenomen. Zo zijn er veranderopgaven geformuleerd voor onder meer het IBT op het

gebied van erfgoed en archeologie, voor het archeologisch depot en voor publieksarcheologie (het toegankelijk maken van de archeologie, inclusief het Zeeuws Archeologisch Depot, voor wetenschappelijk onderzoek en het brede publiek). Ook voor de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland (POAZ) zijn acties opgenomen. Provincie Zeeland wil meer diepgaand, synthetiserend en/of innovatief onderzoek naar de Zeeuwse archeologie stimuleren, om zo het verhaal van Zeeland beter te kunnen begrijpen, vertellen en doorgeven aan volgende generaties.

Regeling aanvullende richtlijnen archeologisch onderzoek

In 2025 hebben de Gedeputeerde Staten van Zeeland de in 2019 vastgestelde Regeling aanvullingen richtlijnen archeologisch onderzoek in de provincie Zeeland aangepast in verband met het besluit om het Zeeuws Archeologisch Depot in eigen beheer te nemen. Los van dit besluit zijn hierin, aanvullend op de eisen uit de Beoordelingsrichtlijn Archeologie (BRL) en de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA), eisen opgenomen voor onderzoek binnen Zeeland

Zeeuwse Omgevingsvisie

In de omgevingsvisie, een kerninstrument van de Omgevingswet, leggen Provinciale Staten hun ambities en beleidsdoelen voor de fysieke leefomgeving vast voor de lange termijn. Provinciale Staten hebben op 12 december 2025 de Actualisatie van de Zeeuwse Omgevingsvisie vastgesteld.

De Zeeuwse Omgevingsvisie heeft als doel dat archeologische waarden beschermd én optimaal beleefbaar zijn. Archeologie maakt deel uit van het bredere cultureel erfgoedbeleid. De provincie wil archeologisch erfgoed behouden, benutten, ontsluiten en toegankelijk maken, zowel fysiek als digitaal. Archeologische belangen moeten zorgvuldig worden meegewogen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Het gaat daarbij om monumenten, verwachtingsgebieden, maritiem erfgoed, verdronken dorpen, forten en linies. Bewustwording bij inwoners en ondernemers en samenwerking tussen overheden en andere partijen zijn essentieel. In de Zeeuwse Omgevingsvisie zijn drie subdoelen opgenomen:

1. Behoud, ontwikkeling en toegankelijkheid

Archeologisch erfgoed moet worden behouden, verder ontwikkeld en (digitaal) toegankelijk gemaakt. De provincie ondersteunt dit via subsidies op grond van de POAZ, beleidskaders en aanvullende kwaliteitseisen voor onderzoek (KNA). Het Zeeuws Archeologisch Depot (ZAD) beheert vondsten en documentatie en werkt aan volledige digitale ontsluiting. Er is aandacht voor publieksarcheologie, omdat archeologie bijdraagt aan kennis van de Zeeuwse geschiedenis en identiteit. Projecten zoals Archeohotspots, citizen science, Unesco Geopark Schelde Delta en een mogelijk Centrum voor Archeologie in Zeeland moeten participatie en zichtbaarheid vergroten. Vrijwilligers spelen hierin een belangrijke rol, maar het aantal actieve vrijwilligers is beperkt en vergrijsd. Daarnaast wordt ingezet op versterking van wetenschappelijk onderzoek en samenwerking met hogescholen en universiteiten. Kennisbehoud is een aandachtspunt, omdat expertise versnipperd is en verloren dreigt te gaan door vertrek van professionals en afnemende inzet van amateurs.

- 2. Archeologie als uitgangspunt bij ruimtelijke ontwikkelingen

Archeologisch erfgoed staat onder druk door bouwplannen, energietransitie, landbouwonwikkelingen, erosie en ontpoldering. Daarom moet archeologie vanaf het begin worden meegenomen in ruimtelijke plannen en gebiedsvisies (ook gemeente-overstijgend). Overheden en waterschap dragen zorg voor tijdige inpassing, bescherming en handhaving.

- 3. Archeologie en toeristische promotie

Archeologisch erfgoed wordt sterker verbonden met toerisme en regionale identiteit. De toeristische sector kan economische kansen benutten, bijvoorbeeld rond verdronken dorpen. Er wordt verkend of een leerstoel Cultuurtoerisme bij University College Roosevelt (UCR) kan bijdragen aan kennisontwikkeling. Vrijwilligers fungeren als ambassadeurs via excursies en lezingen.

Omgevingsverordening, wijziging Provinciale Staten 12-12-2025

De Omgevingsverordening Zeeland, als bedoeld in de Omgevingswet, stelt regels over de fysieke leefomgeving in de provincie Zeeland. Het beleid voor de fysieke leefomgeving is opgenomen in de Omgevingsvisie van de Provincie Zeeland, de Omgevingsverordening is de vertaling van de visie in juridische regels. De Omgevingsvisie en de Omgevingsverordening worden jaarlijks geactualiseerd.

De Omgevingsverordening bevat milieu- en orderingsregels die voor burgers en bedrijven gelden en instructieregels. De Instructieregels bevatten regels waarmee gemeenten (omgevingsplan), waterschappen en de provincie zelf bij ruimtelijke keuzes rekening moeten houden.

De Omgevingsverordening omvat een kaartbijlage Landschap en Erfgoed waarin gebieden en objecten met cultuurhistorische waarde zijn vastgelegd (bijlage VII, waaronder dijken, historische landschappen en cultuurhistorische elementen). Voor de in de bijlage opgenomen gebieden en objecten geldt de instructieregel voor gemeenten om in de motivering bij een omgevingsplan inzicht te geven in de landschappelijke respectievelijke cultuurhistorische waarden van de gronden, boerderijen of elementen. Met betrekking tot het toestaan van activiteiten is het uitgangspunt opgenomen dat 'in een omgevingsplan geen activiteiten worden toegestaan die het mogelijk maken dat de landschappelijke en cultuurhistorische waarden van de gronden of elementen significant worden aangetast, kunnen leiden tot een significante vermindering van de oppervlakte van de gronden of kunnen leiden tot een significante aantasting van de samenhang tussen de gronden of elementen.'

Hierdoor zijn cultuurhistorische waarden, waaronder cultureel erfgoed onderwater, in lijn met de Erfgoedwet en de Omgevingswet, onderdeel van ruimtelijke beslissingen van de Provincie Zeeland, de Zeeuwse gemeenten en het Waterschappen Zeeuwse Eilanden.

Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland (2017)

In de POAZ 'Wie wat bewaart die heeft wat' 2017-2020 zijn de kernthema's en zwaartepunten voor archeologisch onderzoek in de provincie Zeeland opgenomen zoals:

- Verdrongen land en dorpen
- Onderzoek naar infrastructuur
- Verdedigingswerken in Zeeland
- Scheeps- en onderwaterarcheologie
- Publiekswerking van archeologisch onderzoek.

De onderzoeksagenda vormt tevens het toetsingskader voor subsidieverlening voor activiteiten en onderzoeken.

Unesco Geopark Schelde Delta

Het Vlaams-Nederlandse mondingsgebied van de Schelde heeft op 27 maart 2024 het Unesco keurmerk ontvangen. Sindsdien heet het officieel: Unesco Geopark Schelde Delta. Het is een afgebakend gebied met een bijzondere geologische structuur en cultuurhistorie.

De provincies Zeeland, Noord-Brabant, Antwerpen, Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen hebben zich sterk gemaakt om de Unesco-status voor elkaar te krijgen en ondersteunen de activiteiten van het Geopark. Het Geopark Schelde Delta heeft een groot partnernetwerk, een levende community die met elkaar het gebied op de kaart zetten en daarmee werken aan een duurzame toekomst.

Juridisch is Geopark Schelde Delta een Benelux Groepering voor Territoriale Samenwerking (BGST). Het Geopark wil, samen met de partners, laten zien dat het gebied veelzijdig en verbonden is. Zij willen de rijkdom van het gebied in verbinding met elkaar laten zien en bewoners en bezoekers bewust maken van de schoonheid en de waarde van het gebied.

Op dit moment zijn er meer dan 130 partners: gemeenten, bedrijven, musea, recreatieve attracties en scholen. Er wordt geen financiële bijdrage gevraagd, alleen actieve deelname en profilering van het keurmerk, om samen het verhaal van de Schelde Delta te vertellen, in al haar facetten.

Een van de publicaties van het Geopark Schelde Delta is de *Kennis & Inspiratiegids Verdrongen Dorpen* (2023). De gids beschrijft de ontwikkeling van het landschap en vertelt over het ontstaan van de verdrongen dorpen. Verder wordt ingegaan op eerder uitgevoerd onderzoek naar een aantal verdrongen dorpen. De gids bevat een door het Platform Verdrongen Dorpen opgestelde aanzet voor een onderzoeksagenda, met algemene vragen als: Waarom ligt het dorp waar het ligt? Wanneer en waarom is het dorp verdrongen? Wat gebeurde er in het dorp voor en na de verdrinking? Welke nieuwe onderzoeksmethoden zijn effectief voor onderzoek naar verdrongen dorpen? Wat zijn effectieve methoden om de dorpen te behouden voor de toekomst?

Gemeenten

Gemeenten moeten in het omgevingsplan rekening houden met het belang van het behoud van cultureel erfgoed. Dit volgt uit artikel 5.130 lid 1 van het Besluit kwaliteit leefomgeving (Bkl). Deze instructieregel geldt nadrukkelijk ook voor bekende en aantoonbaar te verwachten archeologische monumenten. Aantoonbaar betekent dat de verwachting gebaseerd is op relevante bodemkundige, archeologische of historische informatie. De verantwoordelijkheid voor de archeologische monumentenzorg ligt dus bij de gemeenten. Dat geldt ook voor archeologie in de wateren binnen het gemeentelijk grondgebied, ook als deze in beheer zijn van RWS of het waterschap. Deze beheerders zijn namelijk allereerst verantwoordelijk voor de waterkwaliteit en waterveiligheid, terwijl de gemeente toeziet op de zorgvuldige omgang met archeologische waarden. Met de regels in het omgevingsplan voorkomt de gemeente dat een aangewezen monument of archeologisch monument wordt ontsierd, beschadigd of gesloopt (artikel 5.130, lid 2, onder a, Bkl). Hiertoe kan het omgevingsplan een algemeen verbod bevatten voor beschadiging of vernieling van een monument of archeologisch monument.

Ook kan de gemeente een vergunningstelsel in het omgevingsplan opnemen voor activiteiten die mogelijk leiden tot ontsiering of beschadiging van een monument of archeologisch monument.

De regels in het omgevingsplan moeten voorkomen dat in de omgeving van (voorbeschermde) rijksmonumenten of door de gemeente aangewezen monumenten activiteiten plaatsvinden die het monument kunnen ontsieren of beschadigen (artikel 5.130, lid 2, onder d, sub 1, Bkl). Deze instructieregel is een uitwerking van artikel 7 van het verdrag van Granada. Dit artikel verplicht om de kwaliteit van de openbare ruimte rond beschermde monumenten te verbeteren.

Het gaat daarbij niet zozeer om het voorkomen van de aantasting van de omgeving op zich, maar om een aantasting die het desbetreffende monument ontsiert of beschadigt. Het verrichten van activiteiten of de aanwezigheid van een (bouw)werk in de omgeving van een monument kan bijvoorbeeld het aanzicht en de waardering van dat monument negatief beïnvloeden.

Dit doet de gemeente vanwege hun schoonheid, de onderlinge ruimtelijke of structurele samenhang van de samenstellende onroerende zaken of hun wetenschappelijke of cultuurhistorische waarde. Op vergelijkbare wijze kan de gemeente in het omgevingsplan ook (delen van) cultuurlandschappen beschermen. Het kan hier bijvoorbeeld ook gaan om aantasting van de groenaanleg en (water)structuren die onderdeel uitmaken van de te beschermen karakteristieken van het beschermd gezicht.

Een belangrijk instrument in het omgevingsplan is een archeologische onderzoeksplicht bij activiteiten die een (te verwachten) archeologisch monument kunnen verstoren (artikel 5.130, lid 3, Bkl).

Het archeologisch onderzoek kan verschillende vormen aannemen, zoals archeologische begeleiding van bagger- of graafwerkzaamheden, het graven van proefsleuven, opwateronderzoek als het gaat om archeologie onderwater of grootschalige opgraving. Om inhoudelijk de regie te voeren kan de gemeente eisen stellen aan dit onderzoek. Zo kan de gemeente bijvoorbeeld regelen dat lokale onderzoeksthema's meer aandacht krijgen of lokale vrijwilligers betrokken worden bij het onderzoek.

Hieronder volgt per gemeente een beschrijving van het beleid.

Gemeenten Middelburg, Veere en Vlissingen

De gemeenten Middelburg, Veere en Vlissingen werken vanaf 2006 op het gebied van archeologie (beleid en uitvoering) samen in de Walcherse Archeologische Dienst (WAD). Het Walchers archeologiebeleid is opgenomen in de *Nota Archeologische Monumentenzorg 2024-2034* die vastgesteld is door de gemeenteraden van de drie gemeenten (Middelburg 19-12-2024, Vlissingen 30-01-2025, Veere 6-2-2025).

De Walcherse gemeenten hebben onderzoeksthema's geselecteerd waarop de archeologische monumentenzorg van Walcheren zich vooral moet richten. 'Walcheren en haar maritieme archeologie' is één van de zes onderzoeksthema's. Daarbij hebben de gemeenten onder meer overwogen dat de 'bovenste' waterbodems voor de kust van Walcheren op een zodanige diepte liggen en begraven onder een dik zandpakket van de zeebodem dat deze daarmee zijn beschermd, doch dat deze in de watergeulen op bepaalde plekken worden aangesneden. Bij het uitbaggeren van deze geulen bestaat een kans dat

archeologische waarden in het geding zijn. Verder is bekend dat er op en net onder de bodem voor de kust van Walcheren veel scheepswrakken en losse scheepsonderdelen liggen.

In het Walcherse beleid zijn voor de wateren geen oppervlaktematen met betrekking tot een vrijstelling van onderzoek opgenomen. In overleg met RWS en met het Waterschap Scheldestromen is besloten om van het benoemen van vrijstellingsmaten af te zien. Dit kan omdat deze instanties als beheerder van de wateren standaard verkennend onderzoek laten uitvoeren voorafgaand aan grote infrastructurele werken, zoals baggerwerkzaamheden of het leggen van kabels.

Op de *Archeologische verwachtings- en waardenkaart Walcheren 2024* zijn alle relevante gebieden opgenomen met vastgestelde en/of verwachte archeologische waarden. De vindplaatsen waaronder wraklocaties zijn als puntlocaties aangeduid. Delen van de duin- en strandgebieden vormen hoge en middelhoge verwachtingszones.

De *Archeologische beleidsadvieskaart Walcheren 2024, beleidsadviezen* bevat adviezen voor verschillende gebieden. Voor het duin- en strandgebied is het advies om het archeologische erfgoed in situ te behouden. Voorafgaand aan bodemingrepen moet overleg plaatsvinden met de archeologisch deskundige over de eventuele noodzaak en meest geschikte vorm van verkennend archeologisch onderzoek. Voor maritieme archeologie is eveneens uitgangspunt het archeologische erfgoed in situ te behouden. Met het oog op een zorgvuldige belangenafweging moet voorafgaand aan bodemingrepen overleg plaatsvinden met de archeologisch deskundige van de gemeente, RWS en met het Waterschap Scheldestromen en/of met de Provincie Zeeland over de eventuele noodzaak en de meest geschikte vorm van verkennend archeologisch onderzoek.

De WAD werkt mee aan het onderzoeksproject Beach Archaeology, dat een initiatief is van de Provincie Zeeland en Erfgoed Zeeland. Het vormt een burgerparticipatieproject, waarbij op het strand bij Oranjezon (Vrouwenpolder) gezocht wordt naar de locatie van de verdwenen vlootbasis van een onderdeel van de Romeinse vloot.

Gemeente Schouwen-Duiveland

De gemeenteraad van Schouwen-Duiveland heeft op 16 september 2025 het geactualiseerde archeologiebeleid vastgesteld. Daarmee beschikt de gemeente over een actueel en juridisch houdbaar archeologiebeleid dat archeologische waarden beschermt en initiatiefnemers duidelijkheid geeft over de verplichtingen bij ruimtelijke ontwikkelingen. Aanleiding voor de actualisatie waren de eisen die de Omgevingswet stelt aan de onderbouwing van het archeologiebeleid. Aantoonbare archeologische verwachtingen moeten worden opgenomen in het omgevingsplan. Daarnaast hebben archeologische onderzoeken die zijn uitgevoerd vanaf het moment van vaststelling van het oude archeologiebeleid in 2018, nieuwe kennis opgeleverd over de aanwezigheid van archeologische resten.

Onderdeel van het archeologiebeleid zijn de landschappelijke periodekaarten en de beleidskaart. Eén van de verwachtingskaarten is de *Archeologische verwachtingskaart maritiem*. Daarin zijn terreinen van de Archeologische Monumentenkaart (AMK), verdrinken dorpen, archeologische vondsten en data uit Archis (waaronder scheepswrakken, vliegtuigwrakken en verdrinken dorpen) en uit de Dataset Onderwater Objecten van RWS (waaronder wrakken en wrakresten, munitie, archeologische vondsten, vliegtuigwrakken en onbekende objecten) opgenomen.

Er zijn in gemeente Schouwen-Duiveland vier AMK-terreinen aanwezig die mogelijk relevante resten in de waterbodem bevatten. Twee hiervan zijn terreinen op de waterbodem, de twee anderen zijn aangrenzend aan water, waarbij sporen in de waterbodem niet uit te sluiten of waarschijnlijk zijn. Vastgesteld wordt dat het van belang is hiermee rekening te houden in de ontwikkeling aan de waterzijde van deze terreinen.

Op de beleidskaart zijn de verwachtingszones vertaald naar beleidscategorieën, waarmee een rangorde wordt aangegeven. Het geactualiseerde archeologiebeleid zal worden verwerkt in het omgevingsplan.

Gemeenten Borsele, Noord-Beveland, Reimerswaal en Tholen (Oosterschelde Archeologisch Samenwerkingsverband, ook met de gemeenten Goes en Kapelle)

In de periode 2009-2011 hebben negen Zeeuwse gemeenten samen archeologiebeleid ontwikkeld. Sinds 2013 vormen zes van die gemeenten (de Bevelandse gemeenten en de gemeente Tholen) samen met Erfgoed Zeeland het Oosterschelderegio Archeologisch Samenwerkingsverband (OAS).

Overeenkomstig het rijks- en provinciaal beleid en de geest van het Verdrag van Malta hanteren de gemeenten het uitgangspunt dat het gemeentelijk bodemarchief ongestoord moet blijven (behoud in situ). Alleen als de gemeente van mening is dat andere belangen prevaleren, moeten belangrijke archeologische resten en sporen die door planontwikkeling worden bedreigd, worden veiliggesteld door opgraving. De afweging of tot een opgraving wordt overgegaan of dat de plannen worden aangepast opdat de archeologische resten niet worden verstoord, ligt bij de initiatiefnemer. Daarvoor zal bij vergunningplichtige bodemingrepen eerst moeten worden onderzocht wat de gevolgen van de geplande bodemingrepen zijn voor eventueel aanwezige archeologische resten en sporen. Bij het maken van de afweging tussen wat er in de bodem bewaard moet blijven, onderzocht dient te worden of verloren mag gaan, maken de gemeenten op verantwoorde en gemotiveerde gebruik van de wettelijke beleidsruimte.

In de beleidsnota is geconcludeerd dat de gemeentelijke ondergrond in vier archeologisch relevante lagen kan worden onderverdeeld. Op de hieruit volgende archeologische maatregelenkaart-in-lagen werd de archeologische waarde bepaald op basis van bekende landschappelijke en bodemkundige informatie, archeologische waarnemingen en bekende vindplaatsen. Elk van de vastgestelde acht categorieën vertegenwoordigt een bepaalde archeologische waarde of, wanneer de waarde nog niet is vastgesteld, een archeologische verwachting. Verdrongen dorpen die opgenomen zijn in de Archeologische Monumentenkaart (AMK) of zijn aangewezen als rijksmonument, zijn hierin ook opgenomen. Dit gemeentelijk beleid is meegenomen in de sinds 2012 opgestelde bestemmingsplannen, waarbij gebieden met (een) archeologische (verwachtings)waarde een planologische bescherming hebben gekregen. De vrijstellingsgrenzen werden toegekend op basis van de (verwachtings)waarde.

Na een periode van vier jaar hebben de gemeenten in 2016 hun beleid geëvalueerd. Een voor de onderwaterarcheologie relevante aanbeveling was:

- Neem voor die delen van het grondgebied waarvoor sprake is van buitenwater (Oosterschelde of Westerschelde) en dat nooit droogvalt dezelfde vrijstellingsgrenzen op als voor gebieden die onder maatregelen categorie 7 vallen. Daarmee zijn ook archeologische resten beneden de laagwaterlijn (bijvoorbeeld eventuele wrakkensites) beschermd.

Dit is of zal worden opgenomen in het desbetreffende omgevingsplan.

Momenteel bestaat het archeologiebeleid van de Bevelandse gemeenten en gemeente Tholen in de basis nog uit dezelfde documenten als in 2011/2012. De zes basisbestanden van het beleid zijn een Beleidsnota (deel A en B) en vier Maatregelenkaarten (Maatregelenkaart 1-4). Daarnaast zijn sinds 2015/2016 per gemeente afzonderlijk aanvullende documenten tot stand gekomen.

In 2025 is vastgesteld dat een uitgebreide evaluatie zoals die in 2015/2016 is uitgevoerd, niet noodzakelijk is. Het archeologiebeleid werkt namelijk in de praktijk. In de evaluatie van 2025 zijn aanbevelingen opgenomen die voortvloeien uit nieuwe archeologische en geologische gegevens en is de focus vooral gelegd op het vertalen van het beleid naar het omgevingsplan. Voor de waterbodems leidde dit tot de aanbeveling om daarop de maatregelen categorie 7 met een vrijstellingsgrens van 0 m² op te nemen en dit te verwerken in de omgevingsplannen. Met deze vrijstellingsgrens is de gemeente/gemeentelijk archeoloog bij initiatieven in/op de waterbodem vanaf de laagwaterlijn altijd gesprekspartner.

Gemeenten Hulst, Sluis en Terneuzen

Hulst, Archeologie & Aardkundig beleid 2016

Het beleid is opgesteld in het kader van de totstandkoming van een paraplubestemmingsplan *Hulst Archeologisch en Aardkundige waarden*. Het beleid 2016 vervangt het beleid uit 2011, dat niet was opgenomen in het bestemmingsplan buitengebied en niet vertaald was in andere bestemmingsplannen. Het beleid 2016 is wel verwerkt in de bestemmingsplannen en zal worden opgenomen in het omgevingsplan. Het archeologiebeleid 2016 van de gemeente Hulst is het resultaat van het samenvoegen van meerdere beleidsdocumenten, waardoor de hoogste verwachting is opgenomen in het kaartbeeld.

In 2016 werden in het kader van het samenwerkingsverband archeologie Zeeuws-Vlaanderen afspraken gemaakt tussen de drie gemeenten hoe om te gaan met archeologie in bestemmingsplannen en beleid. In het nieuwe archeologiebeleid 2016 en het daaruit volgend bestemmingsplan zijn een groot aantal van deze afspraken opgenomen. Het doel is archeologie op een zoveel mogelijk uniforme wijze in alle bestemmingsplannen (omgevingsplannen) op te nemen.

Op de archeologische beleidskaart zijn zeven categorieën opgenomen met bijbehorende vrijstellingen in diepte en oppervlakte. Voor de gemeente Hulst geldt voor Categorie 7 (de waterbodem) een maximale vrijstelling in oppervlakte van 1.000 m² en geen vrijstelling in diepte. Het gebied waarop dit van toepassing is – de waterbodem van de Westerschelde binnen de gemeentegrenzen – is opgenomen in de Archeologische beleidskaart. Bekende vindplaatsen van scheepswrakken zijn opgenomen op een bij het beleid behorende kaart.

Het beleid 2016 bevat ook een *Format onderzoeksmethodiek Archeologie*, waarin het te doorlopen stappenplan als bedoeld in de Archeologische Monumentenzorgcyclus (AMZ) is uitgewerkt. In het beleid 2016 is verder aandacht voor archeologievrijwilligers, educatie, publiekswerking & toerisme en het beleefbaar maken van archeologie.

Terneuzen, Interim-beleid archeologie 2011

Het archeologiebeleid van de gemeente Terneuzen is vastgelegd in *De onderste steen boven? Interim-beleid archeologie gemeente Terneuzen* (2011). Het beleid voor instandhouding van archeologische terreinen en bodemverstoring archeologisch onderzoek werd verankerd in de Verordening fysieke leefomgeving. Het archeologiebeleid wordt momenteel geactualiseerd. Aan de hand van de archeologische verwachtingswaarde is in het interim-beleid per deelgebied een grens gesteld waarboven archeologische onderzoek verplicht is en waaronder vrijstelling wordt verleend. Er geldt een algemene vrijstelling voor verstoringen tot 0,5 meter diep en kleiner dan 100 m². Ook wordt vrijstelling verleend als aangetoond wordt dat eerder verstoring of onderzoek heeft plaatsgevonden. Archeologische vindplaatsen, locaties met verwachtingswaarde en de resultaten van uitgevoerd archeologisch onderzoek zijn opgenomen in bestemmingsplannen. Het geactualiseerde archeologiebeleid zal na vaststelling worden opgenomen in het omgevingsplan.

Sluis, Archeologiebeleid & Onderzoeksagenda Sluis, 2017

Het beleid is opgesteld in het kader van de totstandkoming van een paraplubestemmingsplan *Archeologie*. Het beleid 2017 vervangt het beleid uit 2013, dat niet was opgenomen in het bestemmingsplan buitengebied en niet vertaald was in andere bestemmingsplannen. Het beleid 2017 is verwerkt in het *Parapluplan Archeologie* en zal worden opgenomen in het omgevingsplan.

In het beleid 2017 werden nieuwe zaken uit de Erfgoedwet opgenomen en werd de evaluatie van het beleid 2013 verwerkt. Voortschrijdend inzicht leidde tot de nodige aanpassingen, dit onder het motto 'Soepel waar het kan en streng waar het moet'. De oppervlaktevrijstellingen voor de lage verwachting in het buitengebied werd op 0 m² bepaald, waardoor dit meer overeen komt met de vrijstellingen van de andere gemeenten in Zeeuws-Vlaanderen.

Op de archeologische beleidskaart zijn zeven categorieën met verwachting opgenomen met bijbehorende vrijstellingen in diepte en oppervlakte. Voor de gemeente Sluis geldt voor Categorie 7 (de waterbodem) een maximale vrijstelling in oppervlakte van 1.000 m² en geen vrijstelling in diepte. Het gebied waarop dit van toepassing is, de waterbodem van de Noordzee en de Westerschelde binnen de gemeentegrenzen, is opgenomen in de Archeologische beleidskaart.

Het beleid 2017 bevat ook een *Format onderzoeksmethodiek Archeologie*, waarin het te doorlopen stappenplan als bedoeld in de Archeologische Monumentenzorgcyclus (AMZ) is uitgewerkt.

In het beleid 2017 is verder aandacht voor educatie, publiekswerking & toerisme en het beleefbaar maken van archeologie. Een belangrijk instrument daarbij is de Gemeentelijke Onderzoeksagenda Sluis (GOAS). Daarin zijn thema's opgenomen die karakteristiek en specifiek zijn voor de gemeente Sluis en die richtinggevend zijn in het selectiebeleid van de gemeente bij uitvoerend onderzoek, zoals het verdronken land en de Staats-Spaanse Linies.

3 Stand van zaken en uitdagingen

3.1 De stand van zaken en de uitdagingen op het gebied van onderzoek, bescherming en beleid

Bescherming en beleid gemeenten

De waterbodems binnen de gemeentegrenzen van alle bij dit onderzoek betrokken Zeeuwse gemeenten zijn onderdeel van het vastgestelde gemeentelijk archeologiebeleid. Het bekende cultureel erfgoed onderwater is, als gebied of als puntlocatie opgenomen op verwachtings- en waardenkaarten en beleidskaarten. Daarvoor zijn, naast lokale historische gegevens, data gebruikt van de RCE (Archis) en RWS (verschillende datasets). Voor cultureel erfgoed onderwater is, net als voor de landarcheologie, behoud in situ het uitgangspunt.

De vindplaatsen en locaties zijn in nagenoeg alle gemeenten opgenomen in bestemmingsplannen en daarmee in het tijdelijk deel van de omgevingsplannen. Voorgenomen ingrepen in waterbodems vallen dus, met inachtneming van vrijstellingsgrenzen, onder de vergunningplicht. Dit leidt ertoe dat, voorafgaand aan bodemingrepen, overleg moet plaatsvinden met de archeologisch deskundige over de eventuele noodzaak en meest geschikte vorm van verkennend archeologisch onderzoek. Hiermee is het cultureel erfgoed onderwater in beginsel beschermd tegen menselijk ingrijpen.

Alle gemeenten zullen het bestaande en mogelijk te actualiseren archeologisch beleid, binnen de daarvoor gestelde termijn van eind 2031, opnemen in het omgevingsplan van de hele gemeente. De gemeenten zijn op de hoogte van de vigerende wet- en regelgeving en taken en verantwoordelijkheden op het gebied van onderwaterarcheologie. De juridische en bestuurlijke taakverdeling is duidelijk.

De mate en de vorm waarin cultureel erfgoed in beleid en bestemmingsplannen/omgevingsplan van de bij dit onderzoek betrokken Zeeuwse gemeenten is opgenomen, varieert. Er zijn verschillen in de mate van gedetailleerdheid van het cultureel erfgoed onderwater dat in beleid en bestemmingsplannen/omgevingsplan is opgenomen, in de beschermingsniveaus en in de vrijstellingsgrenzen. Er is dus geen sprake van een eenduidige systematiek.

Bescherming en beleid Rijkswaterstaat, Provincie Zeeland en Waterschap Scheldestromen

Rijkswaterstaat

Onderwaterarcheologie wordt structureel meegenomen in alle verplichte onderzoeken. Cultureel erfgoed is één van de aspecten in het Nationaal Water Programma en de daaruit voortvloeiende beleids- en uitvoeringsplannen. Uitgangspunt is behoud in situ. Als aanpassing van plannen die het erfgoed onderwater bedreigen niet mogelijk is, vindt overleg met de RCE plaats. De afweging van de belangen is vastgelegd in de beleidsplannen. Advisering over vergunningaanvragen op grond van de Omgevingswet vormt de basis voor de betrokkenheid van de zeebodembeheerders van RWS. Daarnaast adviseren de zeebodembeheerders bij incidenten (nieuwe objecten op de waterbodem) en handhaving. Erfgoed, en dus archeologie, wordt als één van de deelaspecten betrokken in de advisering. RWS adviseert de RCE over ontheffingen (onder meer de Erfgoedwet en de Omgevingswet).

De zeebodembeheerders van RWS zijn op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden op het gebied van erfgoed algemeen en onderwaterarcheologie specifiek. De juridische en bestuurlijke taakverdeling is helder. RWS heeft de voor de uitvoering van de taken op het gebied van onderwaterarcheologie, zoals databeheer en advisering de benodigde expertise in huis.

Provincie Zeeland

Provincie Zeeland heeft, naast het IBT en het onderhouden van het depot, geen bevoegdheden op het terrein van (onderwater)archeologie. Het is wel onderdeel van het overleg over concept-omgevingsplannen van gemeenten.

De POAZ uit 2017 is nog van kracht. Deze onderzoeksagenda vormt ook de basis voor subsidieverlening voor onderzoeken buitenom de reguliere archeologische projecten. Provincie Zeeland is eigenaar van vondsten en documentatie afkomstig uit formele archeologische projecten.

Waterschap Scheldestromen

Bij projecten in het kader van dijkversterking, maar ook bij werken met betrekking tot het polderwater, kan onderwaterarcheologie een rol spelen.

Onderwaterarcheologie wordt niet structureel meegenomen in beleid en bij het verstrekken van ontheffingen en vergunningen. Archeologie, land en water, wordt wel betrokken in de voorbereidingen van projecten van enige omvang door middel van de quickscan cultuurhistorie. Als in de quickscan waarden en/of verwachtingen worden vastgesteld, vindt nader overleg plaats met relevante organisaties, zoals de desbetreffende gemeente, de RCE en Erfgoed Zeeland (EZ). Ook bij binnendijkse projecten en onderhoud krijgt cultuurhistorie, waaronder (onderwater)archeologie, aandacht. Voor de waterkeringen en dammen en duikers heeft het waterschap een kaart vervaardigd met daarop de cultuurhistorisch waardevolle elementen en objecten in relatie tot zijn taken en werkzaamheden.

De periodieke inspecties aan de vooroever met een peilboot leveren, naast de benodigde gegevens over de staat van de kustbescherming, ook gegevens (waaronder driedimensionale beelden) over het eventueel aanwezige cultureel erfgoed onderwater op. Deze data worden (nog) niet gestructureerd gedeeld en gebruikt voor maritiem archeologische doeleinden.

Waterschap Scheldestromen is op de hoogte van wet- en regelgeving op het gebied van onderwaterarcheologie en het cultureel erfgoed breed.

Toezicht en handhaving

Gemeenten beseffen dat toezicht op en handhaving van het cultureel erfgoed onderwater een gemeentelijke verantwoordelijkheid is, net als voor het cultureel erfgoed op land. De belangen van de landarcheologie zijn goed geborgd (onderzoek noodzakelijk voor ruimtelijke ontwikkelingen en 'de verstoorder betaalt'-principe). Tegelijkertijd geven gemeenten aan dat toezicht en handhaving op het gebied van archeologie op land (en erfgoedbreed) onder druk staan als gevolg van een tekort aan capaciteit, deskundigheid en middelen. Op het gebied van het cultureel erfgoed onderwater geldt dat in nog hogere mate. Gemeenten wijzen in dit verband op de discussie in Zeeuws verband over de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving beleidsterrein erfgoed en de pogingen om daarvoor gezamenlijk een beroep te doen op een bijdrage van het Rijk (Programma Erfgoed en Overheid).

Gemeenten geven ook aan dat kennis en inzicht in het cultureel erfgoed onderwater en de bedreigingen daarvan ontbreken zodat zij niet optimaal invulling kunnen geven aan de toezicht- en handhavingstaak.

Gemeenten constateren dat cultureel erfgoed onderwater door natuurlijke omstandigheden (of een combinatie van menselijk handelen en natuurlijke omstandigheden) wordt bedreigd, zoals erosie van het Verdrongen Land van Saefthinghe en de verdrongen stad Reymerswael. Gemeenten geven aan dat belangen van bescherming van erfgoed en bescherming van natuur botsen terwijl deze elkaar kunnen versterken. Gemeenten willen dit vraagstuk met het Rijk bespreken.

Onderzoek

De bij dit onderzoek betrokken overheden zijn van mening dat er meer archeologische onderzoeken (zowel verkennend als waarderend) naar onderwaterarcheologie zouden moeten worden uitgevoerd. Er vinden namelijk minder activiteiten plaats die archeologie in waterbodems raken, waarbij de archeologische onderzoeksplicht geldt, dan in landbodems. Dit terwijl de onderwaterarcheologie wel bedreigd wordt door natuurlijke processen als erosie, soms ook door menselijk handelen veroorzaakt. Bij deze natuurlijke processen geldt geen archeologische onderzoeksplicht en valt er geen verstoorder of initiatiefnemer aan te wijzen. Hierdoor kan archeologisch materiaal verloren gaan, zonder dat er onderzoek wordt uitgevoerd. De onderzoeken zijn kostbaar en het aantal professionele partijen dat dit soort onderzoeken uitvoert, is laag.

Over de taakverdeling tussen de overheidslagen met betrekking tot het uitvoeren van onderzoeken verschillen de meningen. De RCE initieert onderzoeken op basis van de nationale onderzoeksagenda. De focus van deze agenda lag de afgelopen jaren op de Waddenzee, maar verschuift naar de zuidwestelijke delta. De RCE is voornemens deze zomer drie onderzoeken uit te voeren in Zeeland: naar resten van een Nehalenniatempel en een mogelijk Romeins schip, naar scheepswrakken bij de Zeelandbrug en naar het verdrinken kasteel van Lodijske. De RCE geeft aan dat zij gemeenten vraagt input te leveren voor deze onderzoeksagenda. Anderzijds geven gemeenten aan dat zij geen invloed hebben op de inhoud van de onderzoeksagenda en er hierover meer afstemming zou moeten plaatsvinden tussen gemeenten en de RCE. Gemeenten geven aan zelf onvoldoende middelen te hebben om onderzoeken te laten uitvoeren en kijken hiervoor naar de RCE. De RCE geeft daarentegen terecht aan dat gemeenten als bevoegd gezag verantwoordelijk zijn voor het behoud van het erfgoed op hun grondgebied.

Daarom verwacht de RCE ook enige inspanning van de gemeenten op het gebied van onderzoek. De Provincie Zeeland heeft, behalve het beheer van het Zeeuws Archeologisch Depot, geen wettelijke taak bij archeologisch onderzoek op- en onderwater. Voor de verdere uitvoering van de onderzoeksagenda van het Platform Verdrongen Dorpen (Unesco Geopark Schelde Delta) is geen overheidsgeld beschikbaar.

Rolopvattingen

Voor alle bij dit onderzoek betrokken partijen is de juridische en bestuurlijke taakverdeling op het gebied van onderwaterarcheologie duidelijk. Over de invulling van de verantwoordelijkheden wordt echter verschillend gedacht.

Volgens de RCE zijn Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten op de hoogte van de juridische en bestuurlijke taakverdeling. De RCE vraagt zich af of zij de volledige omvang daarvan kennen en willen erkennen. Provincie en gemeenten zouden bereid moeten zijn om meer verantwoordelijkheid te nemen op het gebied van verankering van beleid en uitvoering bij de bescherming voor het cultureel erfgoed onderwater. De RCE wil daarbij helpen.

De RCE beveelt provincies en gemeenten daarnaast aan om maritieme archeologische expertise in te huren. Volgens de RCE zijn voor een betere verankering van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater nodig:

- Partnerschap;
- Borging van beleid en uitvoering op de langere termijn met in eerste instantie gebruikmaking van de stimuleringsgelden als aanjager;
- Inzicht in (de bedreigingen van) het aanwezige cultureel erfgoed onderwater;
- Keuzes maken en structureel overleg Provincie Zeeland, RCE en gemeenten.

Dit laatste is onlangs opgestart. Uit de resultaten van de impuls van het Rijk moet blijken wat er precies nodig is vanuit het Rijk. De resultaten van de komende drie jaar moeten ook leiden tot groter inzicht van wat er nu precies nog nodig is vanuit het Rijk. Daarom is een verdeling van taken met provincies en gemeenten zo van belang, aldus de RCE.

Het droomscenario van de RCE op het gebied van beleid, advies, onderzoek, bescherming en vergunningverlening van de onderwaterarcheologie voor de Zeeuwse wateren kan als volgt samengevat worden:

- Meer aandacht voor cultureel erfgoed onderwater;
- Gezamenlijk (Provincie Zeeland, gemeenten en RCE) een gebiedsidentiteit bepalen waarmee Zeeland zich verbonden voelt. Er zijn voldoende thema's. Keuzes maken;
- Bepalen welke kennis opgevuld moet worden;
- Een goed functionerend regioteam. De komende drie jaar ontwikkelen;
- Niet alle initiatief bij RCE leggen.

RWS beschouwt het als zijn verantwoordelijk om, naast de uitvoering van de vastgelegde adviseringstaken, provincie en gemeenten te ondersteunen bij het maken en uitvoeren van beleid op het gebied van onderwaterarcheologie. RWS is bereid daarvoor zijn expertise en relevante data in te zetten.

Provincie Zeeland vindt archeologie onderwater een heel belangrijk onderwerp, waarvan zij ook de meerwaarde ziet. In Zeeland is er veel archeologie onderwater. Er is wel een groot verschil tussen ambitie en wettelijke taak. Dit is met name van belang door de toon van de brief van de Minister van OCW van 3 juni 2025, waarin gesproken wordt over het nemen van (wettelijke) verantwoordelijkheden. Provincie Zeeland wil wel, maar heeft, afgezien van het depot en het IBT geen wettelijke taken en dus ook geen middelen op de rol staan. Provincie Zeeland geeft aan geen nieuwe rollen voor de betrokken organisaties te zien, maar wel dat in de uitvoering van de bestaande rollen en verantwoordelijkheden meer samenhang aangebracht kan worden. Gemeenten zullen na afloop van de periode van drie jaar (maritiem archeoloog) hun verantwoordelijkheid moeten nemen voor borging van de gewenste toegevoegde waarde. Daarbij is de vraag of er mogelijkheden zijn voor structurele financiering vanuit het Rijk.

Waterschap Scheldestromen weet met de quickscan als start de weg om relevante informatie te verkrijgen. Zij zien zich, gelet op de primaire taken, niet als de organisatie om onderzoek te initiëren. Wel is er bereidheid om deel te nemen aan initiatieven voor kennisdeling waarbij het primaat bij Provincie Zeeland en gemeenten moet liggen.

Gemeenten zien het belang van bescherming erfgoed onderwater, maar middelen (geld en expertise) voor meer aandacht in de vorm van onderzoek, bescherming en interpretatie ontbreken. Meer inzicht is nodig zodat vervolgens afwegingen gemaakt en prioriteiten aangebracht kunnen worden. In dit verband wordt een allesomvattende waardenkaart genoemd. Om de eigen rol goed uit te voeren ontbreekt het gemeenten aan faciliteiten en financiële mogelijkheden. Voor een goede bescherming is namelijk een degelijke inventarisatie en waardering nodig. Daarvoor, maar ook voor onderzoek, is geen budget bij gemeenten. Een tijdelijk maritiem archeoloog als onderdeel van de impuls kan voorlopig soelaas bieden, maar structurele borging is een vraagstuk.

Onderwaterarcheologie is op zich belangrijk, maar wordt door gemeenten in een breder perspectief van andere gemeentelijke taken en opdrachten geplaatst. Eerst zal de instandhouding van het zichtbare erfgoed door het Rijk en Provincie Zeeland goed ondersteund en gefaciliteerd moeten worden. Daarmee kunnen bewoners enthousiast worden gemaakt voor behoud van erfgoed. Voor onderzoek en verdere bescherming van het cultureel erfgoed onderwater verwachten gemeenten middelen van het Rijk en de provincie. Het is meer een kwestie van 'niet kunnen' dan 'niet willen'. Een veelzeggende reactie: "Zonder geld strandt het schip".

De relatief geringe aandacht voor en inzet op onderwaterarcheologie verklaren gemeenten ook door het gegeven dat sinds de implementatie van het Verdrag van Malta in wetgeving en vervolgens in gemeentelijk beleid en uitvoering de focus op landarcheologie ligt.

Beschikbaarheid data en kennis

Er zijn verschillende systemen waarin data met betrekking tot onderwaterarcheologie wordt ontsloten. Voor alle archeologische onderzoeken en vindplaatsen in Nederland is er het systeem Archis, beheerd door de RCE. Alle archeologische professionals, dus ook overheden, kunnen toegang krijgen tot dit systeem. Daarnaast worden de archeologische rapporten ontsloten via DANS, een instituut van de KNAW en de NWO. Specifiek voor maritieme archeologie, met name scheepswrakken, is er de database MaSS. Deze database richt zich, in tegenstelling tot Archis, ook op Nederlands maritiem erfgoed buiten de landsgrenzen. RWS gebruikt het systeem SonarReg om waarnemingen die zijn gedaan tijdens side scan sonar opnames te registreren. De archeologische data uit SonarReg wordt ook in het geografisch informatiesysteem MACHU opgeslagen, waarin ook archiefdata is opgenomen. De twee laatstgenoemde systemen zijn niet openbaar toegankelijk, maar RWS geeft aan deze data met gemeenten te delen als deze worden opgevraagd. MaSS is overigens een publieksdatabase en niet geschikt voor het doen van archeologisch onderzoek of als referentie voor bekende archeologische vindplaatsen. Verder is er een Zeeuws overzicht van verdronken dorpen, een inventarisatie uit 2021 door Edufact. Deze locaties zijn in veel gevallen puntlocaties die bij benadering op de kaart zijn geplaatst, omdat de exacte locaties vaak onbekend zijn. Stichting Wings to Victory houdt een Zeeuwse database bij van vliegtuigcrashes in de Tweede Wereldoorlog. Deze data kan overigens niet in kaart worden gezet. De Stichting wil met het oog op deze database graag op de hoogte blijven van nieuwe relevante gegevens en locaties. De meerderheid van de locaties bevindt zich op het water. De veelheid aan datasystemen zorgt ervoor dat gemeenten vaak geen volledig overzicht hebben van de aanwezige archeologische waarden in hun waterbodems.

Bedreigingen van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater

Zandhonger

Sinds de ingebruikname van de Oosterscheldekering in 1986 stroomt er minder water in en uit de Oosterschelde, waardoor zand dat door de zee wordt aangevoerd, niet meer tot in het bekken komt. Natuurlijke processen zorgen ervoor dat het zand sneller verdwijnt dan het wordt aangevuld, wat kan leiden tot erosie van zandplaten, schorren en slikken. Dit gaat niet alleen ten koste van het leefgebied van onder meer vogels, maar ook van de natuurlijke kustverdediging en van het cultureel erfgoed dat zich op en in de platen en slikken bevindt. Bij het laatste kan worden gedacht aan verdrinken dorpen (bijvoorbeeld Kouwerwe bij Yerseke) en de stad Reymerswaal. Van deze stad zijn de afgelopen decennia steeds meer archeologische resten tevoorschijn gekomen als gevolg van de zandhonger. Zo zijn deze resten niet langer beschermd.

Zandsuppleties

Door natuurlijke erosie, maar ook door de stijgende zeespiegel als gevolg van klimaatverandering, loopt de Nederlandse kustlijn steeds meer gevaar. Men probeert de kust daarom te beschermen tegen overstromingen door het aanvullen van de kust met zand uit de Noordzee. Daartoe haalt een sleephopperzuiger zand van de Noordzeebodem, dat via een pijpleiding op de stranden of in de ondiepe zee vlak voor de kust wordt gedeponeed.

Een nadeel van de suppleties is dat cultureel erfgoed, dat in die zeebodem aanwezig kan zijn, wordt bedreigd. Voorbeelden hiervan zijn houten scheepswrakken, vuurstenen werktuigen uit de steentijd, aardewerk uit jongere perioden of botten van mens en dier. In de afgelopen decennia zijn al veel van dergelijke archeologische resten van de Zeeuwse stranden opgeraapt door verzamelaars of wandelaars.

Noordzeebodem

Een bedreiging voor de archeologie onder water vormen de grote hoeveelheid kabels en leidingen, die in de bodem van de Noordzee zijn en nog steeds worden gelegd. Zeker de laatste twee decennia zijn grote windparken op zee aangelegd, waar vandaan kabels naar land lopen ten behoeve van de elektriciteitsvoorziening. Ze vormen niet alleen een bedreiging voor de archeologische resten, maar ook voor het maritieme landschap. De zeebodem wordt verstoord door de palen van de windmolens in de bodem en de stroming die daardoor ontstaat. Dit resulteert in erosie in een groot gebied.

Een andere verstoring van de Noordzeebodem vormt de zeevisserij. In de sleepnetten van de vissersboten komen veel archeologische resten terecht, maar de netten zorgen er tevens voor dat de bodem wordt omgewoeld, waardoor de archeologische context wordt vernield.

Verdiepen Westerschelde

Om de hoofdvaaargeul naar de haven van Antwerpen bevaarbaar te houden voor grote zeeschepen moet regelmatig in het oostelijke deel van de Westerschelde worden gebaggerd om daarmee de Westerschelde op diepte te houden. Een gevolg hiervan is een versnelling van de getijstroom in de vaaargeul, wat kan leiden tot erosie van slikken en schorren in de directe omgeving, vooral in de buitenbochten. Dat is goed waarneembaar (geweest) bij het Verdrongen Land van Saeftinghe en in de omgeving van Rilland.

In de omgeving van de Marlemontse Plaat, langs de laagwaterlijn in het Verdrongen Land van Saeftinghe, worden sinds 1995 vuurstenen voorwerpen uit de steentijd gevonden op een pleistocene zandrug. Het pleistocene zand bevindt zich onder een veenklif, die door erosie in de laatste drie decennia een behoorlijk stuk is afgebrokkeld en achteruit is geschoven. Alleen al in 1997 en 1998 is de 'kustlijn' bij de steentijdvindplaats meer dan tien meter teruggeweken en dat proces zet zich geleidelijk voort. Weliswaar konden de archeologische resten van het steentijdkampement deels worden opgegraven, maar zeer waarschijnlijk is een substantieel deel ervan in de golven verdwenen.

Dat geldt eveneens voor een laatmiddeleeuwse vindplaats in het oostelijke deel van Saeftinghe. Door de erosie van het schor en het slik spoelden daar de bakstenen fundamenteën van een vuurtoren en een huis bloot. Nadat ze in het afgelopen decennium zijn gedocumenteerd is er tegenwoordig niets meer van over. Het erosieproces zet zich ook hier voort.

Op de slikken bij Rilland liggen resten van het verdrinken middeleeuwse dorp Oud-Rilland. Door erosie van de slikken kwamen deze vanaf het begin van het huidige millennium tevoorschijn, maar daarna verspoelden veel bakstenen structuren weer. Het grootste deel van dit dorp was overigens al veel eerder in de vaargeul verdwenen. In opdracht van de Provincie Zeeland zijn in 2020 strekdammen aangelegd met het oog op natuurherstel en bescherming van de resterende archeologische resten.

Schatgraverij

Een andere bedreiging door de mens van cultureel erfgoed is schatgraverij. Zeker in verdrinken middeleeuwse dorpen op de slikken hebben particulieren een enorme hoeveelheid archeologische voorwerpen opgegraven. Daarbij zijn de leeflagen en structuren sterk aangetast en is de archeologische context verstoord. In veel gevallen zijn die objecten, die het historische verhaal kunnen vertellen, voor de wetenschap verloren gegaan. Dat geldt ook voor de objecten, die sportduikers meenemen uit scheepswrakken.

Het wrak Ritthem

In 2006 is in opdracht van de RCE waardestellend onderzoek uitgevoerd naar het wrak Ritthem door Arent Vos, *Wrak Ritthem, een onverwacht oud scheepswrak in de Westerschelde, RAM 174* (2009). Aanleiding voor het onderzoek waren vondsten van lokale sportduikers.

Het wrak werd geïdentificeerd als een vroeg 16^e-eeuws oorlogsschip of bewapend handelsschip. Het wrak, waarvan een deel al in een diepe stroomgeul was verdwenen terwijl verwacht werd dat de resten ook spoedig in de geul zouden verdwijnen, werd als zeer waardevol en behoudenswaardig beoordeeld. Omdat behoud in situ geen haalbare optie was, werd geadviseerd te zorgen voor behoud van de belangrijke informatie ex situ of om het wrak op te graven, te bergen en bovenwater te documenteren.

De WAD heeft in 2017 geprobeerd de RCE te overtuigen om het resterende wrakdeel te laten onderzoeken. Daarvoor werden vier scenario's opgesteld, van goedkoop tot duur. Volgens de WAD vond de RCE het resterende wrakdeel het geld van onderzoek niet meer waard. Inmiddels is het wrak geheel in de geul verdwenen.

Het wrak Roompot

In 2005 is in opdracht van de RCE waardestellend onderzoek uitgevoerd naar het wrak Roompot door A.B.M. Overmeer, *aldus is de Roompot vergaan, RAM 232* (2017).

De Roompot, een Oost-Indiëvaarder, verging op 29 juni 1853, nadat het was vastgelopen op de Noorderrassen. Begin jaren negentig van de vorige eeuw werd het wrak ontdekt door lokale duikers. De Roompot scoort hoog in de waardestelling. Het wrak heeft een belangrijke belevings- en herinneringswaarde voor de lokale bevolking gekregen en scoort ook hoog op de andere waarden. Het selectieadvies was het wrak in situ te beschermen met een fysieke afdekking in combinatie met een jaarlijkse of tweejaarlijkse monitoring. Als andere optie werd systematische opgraving van de vindplaats en berging van het wrak geadviseerd.

Afgelopen jaar kwam het wrak onder de aandacht omdat er door RWS vergunning werd verleend voor een pilot om ter plaatse een installatie voor hangmosselcultuur te plaatsen. Het bleek dat een ankerlijn van deze installatie over het wrak schuurde. Inmiddels is de pilot voorbij, de installatie weg en zal RWS een onderzoek op het wrak laten uitvoeren om in beeld te brengen wat de schade aan het wrak is.

Recente Zeeuwse initiatieven

Plan van aanpak Samenwerking maritieme archeologie Zeeland (SMAZ)

De kamerbrieven van de Minister van OCW en overleg met de RCE waren voor het Provinciaal Overleg Zeeuwse Archeologie (PROZA) aanleiding om een plan van aanpak te maken. Namens het PROZA schreef B. Meijlink van de WAD het *Plan van aanpak Samenwerking maritieme archeologie Zeeland (oktober 2025)* dat met de RCE is besproken.

Het plan van aanpak signaleert de bedreigingen van het cultureel erfgoed onderwater:

- Natuurlijke erosie, baggerwerkzaamheden en kwaadwillende wrakduikers;
- Hoge kosten van en strenge eisen aan legale archeologische onderzoeken onderwater;
- Het ontbreken van een degelijke inventarisatie van alle cultureel erfgoed onderwater.

Het plan van aanpak richt zich voornamelijk op het in structurele samenwerking (Zeeuws, ministerie van OCW, RCE, RWS, universiteiten en andere partijen) inperken van de bedreigingen door:

- Het verkrijgen van inzicht in de voorraad en de bedreigingen;
- Waardering en bescherming;
- Samenwerking met vrijwilligers;
- Handhaving.

Als algemene doelen zijn in het plan van aanpak geformuleerd:

- De samenwerking en het product van de voorgestelde inventarisatie en waardering kan per gemeente ook gebruikt worden om dit product op te laten nemen in het omgevingsplan. Volgens de provinciale omgevingsverordening moet de gemeente een dergelijke inventarisatie maken. De gemeenteraden moeten natuurlijk dan wel akkoord gaan met de waardering.
- Uiteindelijk gaat het om een goed beargumenteerde lijst van maritieme plaatsen met zorgen om behoud. De lijst is een uitgangspunt voor de nodige lobby's. We willen dat de lijst onder de aandacht komt van de verschillende instanties, zoals de RCE en RWS, zodat bij jaarlijkse monitoring- en onderzoeksacties de locaties op de lijst de verdiende aandacht krijgen.

In het plan van aanpak wordt gesteld dat het belangrijk is om de met "de Zeeuwse maritieme verlanglijst een instrument te hebben voor een lobby richting instanties die geld gereserveerd hebben voor maritieme archeologie (RCE) of die een verantwoordelijkheid hebben op dit vlak (RWS) of die betrokkenheid voelen bij deze archeologie."

Aanvraag Impulsmaatregel: tijdelijk maritiem archeoloog

Provincie Zeeland heeft voor het versterken van de Zeeuwse maritieme archeologie bij de RCE een beroep gedaan op een deel van de extra middelen die de minister van OCW in juni 2025 eenmalig voor de maritieme archeologie beschikbaar heeft gesteld. Het betreft een aanvraag voor een pilot van drie jaar met een regioarcheoloog voor de maritieme archeologie in de hele provincie. De hoofdtaken van de tijdelijk maritiem regioarcheoloog zullen bestaan uit het inventariseren van bekende maritieme archeologie, archeologische sites en de bedreiging daarvan, het adviseren van de bevoegde overheden en het onderhouden van contacten met en ondersteunen van sportduikers. De tijdelijke inzet zou moeten leiden tot onder meer een 'Risicokaart' van bedreigde sites per gemeente. De aanvraag gaat uit van een tussentijdse evaluatie na twee jaar. Onderwerp van die evaluatie zal dan onder meer de continuering van de tijdelijke functie zijn.

Verkenning Netwerk Maritieme Archeologie Zeeland/West-Vlaanderen door Maritiem Muzeum Zeeland

Al voor het verschijnen van de kamerbrieven over de (impulsmaatregelen) maritieme archeologie nam het Maritiem Muzeum Zeeland het initiatief om de mogelijkheden voor een netwerk archeologie Zeeland/de Belgische Provincie West-Vlaanderen te onderzoeken. Daarvoor schreef het Maritiem Muzeum Zeeland *Verkenning Netwerk Maritieme Archeologie Zeeland/West-Vlaanderen (2021)* en organiseerde zij de startbijeenkomst, waarbij vertegenwoordigers van betrokken organisaties aanwezig waren. De aanwezigheid van een groot aantal scheepswrakken in de Zeeuwse en Vlaamse wateren, de bedreigingen daarvan, versnippering van kennis en de kansen om de aandacht voor de maritieme geschiedenis en de onderwaterarcheologie te vergroten, vormden de aanleiding van dit initiatief. In de startbijeenkomst werd onder meer vastgesteld dat de nadruk zou moeten liggen op de netwerkfunctie, kennisuitwisseling en publieksbereik. Als gevolg van verschillende omstandigheden heeft dit initiatief nog geen vervolg gekregen.

Pilot Zeeuwse samenwerking Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van erfgoed

Erfgoed Zeeland is bezig met het aanvragen van subsidie vanuit het Programma Erfgoed en Overheid voor een pilot Zeeuwse samenwerking Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van erfgoed. Deze pilot richt zich op het werven van toezichthouders erfgoed, die voor meerdere gemeenten kunnen worden ingezet. De aanvraag richt zich hoofdzakelijk op gebouwde en aangelegde monumenten, maar mogelijk kan ook het toezicht op archeologie hierin worden ondergebracht.

Botsende en elkaar versterkende belangen

Soms spelen er bij ontwikkelingen in de wateren belangen die kunnen botsen met de bescherming van onderwaterarcheologie, maar soms kunnen belangen elkaar ook versterken. Zo kan een bescherming als Natura 2000-gebied ervoor zorgen dat er minder ontwikkelingen plaatsvinden die archeologie kunnen verstoren. Aan de andere kant is het vanuit natuurwaarden soms gewenst dat een natuurgebied dynamisch is, zeker in een getijdengebied als de zuidwestelijke delta. In dit geval botst de natuurbescherming met de archeologie. Voor de bescherming van archeologie is het immers beter dat de bodem niet verandert. Sommige maatregelen kunnen zowel natuur als archeologie beschermen. Een voorbeeld hiervan zijn de strekdammen die zijn aangelegd bij Oud-Rilland. Deze werden aangelegd in het kader van natuurherstel in en rond de Westerschelde, maar zorgen ook voor het behoud van de archeologische resten van dit verdrinken dorp.

3.2 De stand van zaken en uitdagingen op het gebied van samenwerking en communicatie

Bestaande Zeeuwse samenwerking op het gebied van erfgoed, archeologie en onderwaterarcheologie

Regiosamenwerking

Voor de (onderwater)archeologie werken Zeeuwse gemeenten samen:

Op Walcheren werken de drie gemeenten samen in de WAD, zowel op beleidsmatig als op uitvoerend niveau. De WAD komt op bestuurlijk en ambtelijk niveau periodiek bij elkaar.

De drie Zeeuws-Vlaamse gemeenten worden geadviseerd door Edufact Advies in Erfgoed. Als gevolg daarvan is het archeologiebeleid van de drie gemeenten nagenoeg gelijk en adviseert de archeoloog van Edufact de drie gemeenten over uitvoering van het beleid.

De gemeenten in de Oosterschelderegio (Borsele, Noord-Beveland, Reimerswaal, Tholen, Goes en Kapelle) werken samen in het Oosterschelderegio Archeologisch Samenwerkingsverband (OAS), zowel op beleidsmatig als op uitvoerend niveau. Dit samenwerkingsverband komt jaarlijks minimaal vier keer samen om onderling te overleggen en af te stemmen. Als er zaken zijn op provinciale of regionale schaal komen ze daar aan de orde.

Gemeente Schouwen-Duiveland heeft een eigen archeoloog.

Het Provinciaal Overleg Zeeuwse Archeologie (PROZA) is de overlegstructuur binnen Zeeland waar alle archeologisch adviseurs van de Zeeuwse gemeenten en de Provincie Zeeland elkaar treffen. Ook sluiten hier verantwoordelijken vanuit de RCE (maritiem archeoloog en regioadviseur) en RWS (bodembeheerder) bij aan. Indien nodig sluit ook een vertegenwoordiger van Erfgoed Zeeland aan. In principe is binnen dit overleg voldoende ruimte om te overleggen, af te stemmen en samen te werken. Dit overleg is structureel en vindt minimaal vier keer per jaar plaats.

Er is ook bestuurlijke afstemming over erfgoed Zeeuws breed in het beleidsoverleg erfgoed, dat twee keer per jaar plaatsvindt. Erfgoed is ook thema van het Overleg Zeeuwse Overheden (OZO). Specifieke onderwerpen op het gebied van onderwaterarcheologie zijn daarin (nog) niet besproken.

Alle bij dit onderzoek betrokken (maritiem) archeologen zijn van mening dat 'de lijnen kort zijn' en dat ze elkaar, indien nodig, makkelijk kunnen bereiken. Dat bilaterale overleg vindt vooral op ad hoc-basis plaats.

Zeeuwse samenwerking met RCE en RWS

Zoals hierboven aangegeven vindt het overleg tussen Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten met de RCE en RWS plaats in het PROZA en daarnaast op ad hoc-basis.

Gemeenten zijn verdeeld over de behoefte aan meer samenwerking. Een aantal gemeenten heeft behoefte aan meer overleg met andere Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland. Door frequenter te overleggen kunnen onderwerpen binnen de onderwaterarcheologie meer aandacht krijgen. Dat is nodig voor het vergroten van de kennis en een betere verankering in beleid. Om samenwerking te verbeteren en te verankeren zou structureel overleg specifiek over onderwaterarcheologie tussen de Zeeuwse gemeenten, de RCE en de Provincie Zeeland georganiseerd kunnen worden.

De behoefte aan meer samenwerking is vooral ook ingegeven door de impuls van het ministerie van OCW. Een gebundelde Zeeuwse stem richting de RCE en OCW met vragen om steun bij bescherming, onderzoek en behoud van maritiem erfgoed is veel sterker dan wanneer elke gemeente voor zich een lobby begint. De gezamenlijke Zeeuwse stem richting de RCE wordt als onvoldoende krachtig beoordeeld.

Het overleg van de Zeeuwse portefeuillehouders erfgoed en de bestaande korte lijnen in Zeeland kunnen beter benut worden voor afstemming, het vergroten van aandacht en een betere verankering in beleid, en bundeling van de Zeeuwse wensen.

Gezien de bestaande structuur van samenwerking, waaronder het PROZA, zien de Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland geen meerwaarde in een regionaal kernteam of andere nieuwe structuur. Gemeenten die niet overtuigd zijn van de noodzaak voor meer samenwerking geven wel aan het belangrijk te vinden dat de kennis over wrakken en cultureel erfgoed onderwater meer wordt gedeeld en inzichtelijk wordt. Gemeenten zien dit als een gedeelde verantwoordelijkheid waarbij de tijdelijk maritiem archeoloog kan bijdragen aan het vergroten van samenhang en inzicht.

Gemeenten staan open voor samenwerking met vrijwilligersorganisaties. Bestaande initiatieven op bestuurlijk niveau, zoals het provinciebrede overleg van portefeuillehouders erfgoed en de erfgoedtour kunnen op steun blijven rekenen. Deze samenwerking zou ook benut kunnen worden voor onderwaterarcheologie.

De RCE geeft aan dat alle betrokken organisaties tijdens de periode van de impuls gezamenlijk zullen ondervinden wat het beste werkt. De maritiem archeoloog van de RCE zal de bijeenkomsten van het PROZA bijwonen. De RCE benadrukt het uitgangspunt van borging van goede samenwerking, ook na de impulsperiode. Daarnaast heeft de RCE een interne programmaleider aangesteld.

Delen van kennis, structureel onderhouden van contacten, bijdragen in het PROZA door de RCE is een grote stap, borging wordt als uitdaging gezien. De samenwerking is volgens de RCE geslaagd als deze, evenals de aandacht voor cultureel erfgoed onderwater in beleid en uitvoering van gemeenten, na de impulsperiode van drie jaar is geborgd. De RCE wil hieraan bijdragen. Gemeenten vrezen de tijdelijke maatregelen na drie jaar zelf te moeten betalen en pleiten voor structurele ondersteuning.

RWS heeft op zich geen behoefte aan meer afstemming en/of een nieuw overlegorgaan, omdat de samenwerking in de praktijk goed verloopt. RWS is tevreden over de invulling van de samenwerking door de Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten. Binnen RWS zijn contacten met de dienst Uitvoeringsprogramma Kustlijn zorg. Zo zijn de zeebodembeheerders van RWS betrokken bij de zandwinning voor het suppletieprogramma (MER-procedure) maar ook bij natuurontwikkelingsprojecten.

Waterschap Scheldestromen geeft aan korte lijnen te hebben met de gemeentelijk archeologen en met Erfgoed Zeeland. Waterschap Scheldestromen ziet geen meerwaarde in een regionaal kernteam.

Samenwerking met vrijwilligers(organisaties)

Er is een aantal vrijwilligersorganisaties actief op het gebied van onderwaterarcheologie, zoals de LWAOW van de AWN en verschillende duikteams. De vrijwilligersorganisaties werken in verschillende mate samen met verschillende overheden. Naast een afstemming bij onderzoeken en een aantal jaarlijks terugkerende bijeenkomsten en cursussen wordt samengewerkt in projecten als MACHU en 13 Provinciën.

De geïnterviewde vrijwilligers geven aan dat de mate van samenwerking en afstemming met de verschillende overheden sterk verschilt per ambtenaar. In sommige gevallen is een betere afstemming gewenst. Binnen Zeeland zijn er ook een aantal samenwerkingsverbanden of -projecten tussen vrijwilligers en overheden, zoals Beach Archaeology, Zwinstrandarcheologie en het Platform Verdrongen Dorpen van het Geopark Schelde Delta.

Samenwerking met kennisinstituten en musea

Daarnaast zijn er verschillende kennisinstituten die onderzoeken uitvoeren met betrekking tot onderwaterarcheologie, naast de eerdergenoemde onderzoeken vanuit de RCE. Bij onderzoeken naar verdrongen dorpen wordt samengewerkt met Erfgoed Zeeland en de universiteiten van Gent, Kiel en Wenen. Ook zou archeologie meegenomen kunnen worden bij kustonderzoek van het NIOZ, het Delta Climate Centre en de HZ University of Applied Sciences. Omdat er vanuit overheden weinig geld beschikbaar is voor onderzoek naar onderwaterarcheologie, hoopt het Geopark Schelde Delta via dergelijke kennisinstituten budget voor onderzoek naar verdrongen dorpen te verkrijgen.

Ten slotte geven verschillende musea in Zeeland aandacht aan onderwaterarcheologie. Deze focussen zich op een specifiek deelonderwerp in een specifiek deelgebied. Zo richt het Maritiem Museum Zeeland zich vooral op de maritieme geschiedenis in de zeventiende en achttiende eeuw en focust het Oosterscheldemuseum zich op verdrongen dorpen uit het Oosterscheldegebied. Er is dus geen museum dat hét verhaal van het Zeeuwse maritieme erfgoed of onderwaterarcheologie vertelt. Het aanbod is versnipperd. Een groot aantal vondsten met betrekking tot verdrongen dorpen bevindt zich in de collectie van Museum Boijmans Van Beuningen en is nog nooit onderzocht. Ook zijn er particuliere collecties, bijvoorbeeld van schatgravers. De borging van deze collecties en de bijbehorende verhalen zijn ook een vraagstuk.

4 Versterking samenwerking en communicatie

Betere samenwerking op het gebied van onderzoek, bescherming en beleid

Alle bij dit onderzoek betrokken organisaties geven aan dat de samenwerking op het gebied van onderzoek, bescherming en beleid voor het cultureel erfgoed onderwater kan worden verbeterd. Op dit vlak zijn er al stappen gezet:

- Aan het periodieke overleg van de Zeeuwse archeologen (PROZA) is onderwaterarcheologie nadrukkelijk als thema toegevoegd. Maritiem archeologen van de RCE zijn inmiddels vaste deelnemers aan het PROZA.
- De hierboven genoemde Zeeuwse initiatieven: Plan van aanpak Samenwerking maritieme archeologie Zeeland (SMAZ), de aanvraag op grond van de Impulsmaatregel voor een tijdelijk maritiem archeoloog en de Pilot Zeeuwse samenwerking Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van erfgoed.

Breed gedragen uitgangspunt is dat een nieuw overleg of een nieuwe overlegstructuur niet nodig is om de samenwerking te versterken en dus geen meerwaarde heeft. Het bereiken van gezamenlijk te bepalen doelen is in Zeeland niet afhankelijk van een nieuwe overlegstructuur, maar van het verbeteren en optimaal benutten van bestaande overlegstructuren en het aanbrengen van samenhang daarin. Samenwerking en inhoud kunnen niet los van elkaar worden gezien, maar gaan hand in hand. Doel van (betere) samenwerking moet altijd zijn een betere bescherming van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater. Omgekeerd zullen maatregelen om het cultureel erfgoed onderwater beter in kaart te brengen en te beschermen, bijdragen aan een goede samenwerking tussen de betrokken organisaties.

De samenwerking en de samenhang in bestaande overleggen zou volgens de betrokken organisaties kunnen worden verbeterd. Een aantal genoemde suggesties:

- 'Kennisdeling' een vast onderdeel van het PROZA maken zodat samenwerking meer door inhoud gestuurd wordt.
- Er is eenmaal per twee jaar een bijeenkomst voor rijksoverheden over maritiem erfgoed. Deze bijeenkomst kan in het vervolg ook open worden gesteld voor ambtenaren van decentrale overheden.
- In Zeeland (NIOZ, Delta Climate Centre, HZ University of Applied Sciences) vindt onderzoek plaats naar kusterosie, golfbrekers, sedimentverplaatsingen en de monitoring daarvan. Wellicht kan samenwerking met dit onderzoek van toegevoegde waarde zijn.
- De tijdelijk maritiem archeoloog, waarvoor een bijdrage is gevraagd, kan samenhang en inhoudelijke afstemming verder vormgeven.
- Contacten met vrijwilligers en waardering van het werk van vrijwilligers zijn van groot belang.
- Kennis op peil houden van bij de onderwaterarcheologie betrokken (beleids)medewerkers van gemeenten kan bijdragen aan betere bescherming en samenwerking.
- Het beschermen van cultureel erfgoed onderwater is gebaat bij goede onderlinge contacten en netwerken.
- Het Rijk, Provincie Zeeland en/of gemeenten zouden het initiatief kunnen nemen om jaarlijks een ambtelijke en bestuurlijke themabijeenkomst over (onderwater)archeologie te organiseren.
- Borging van verbeterde samenwerking en de aandacht voor cultureel erfgoed onderwater in beleid en uitvoering van gemeenten na de impulsperiode van drie jaar.
- Het overzichtelijk bij elkaar brengen van alle over het cultureel erfgoed onderwater beschikbare data en deze bereikbaar maken voor betrokken organisaties waardoor gemeenten, Provincie Zeeland en Waterschap meer inzicht krijgen in het cultureel erfgoed onderwater en de bedreigingen.
- Op bestuurlijk niveau zou onderwaterarcheologie (meer) aandacht kunnen krijgen tijdens de jaarlijkse busexcursie.

Meer samenhang in bestaande overlegstructuren, een gerichte agendering en goede communicatie daarover zullen volgens de betrokken organisaties een solide basis kunnen vormen om tijdens de impulsperiode van drie jaar:

- Inzicht te krijgen in het cultureel erfgoed onderwater, de bedreigingen, waardering en bescherming daarvan en het verbeteren van de samenwerking met vrijwilligers;
- Zeeuws breed met OCW afspraken te maken over de structurele borging van de opgaven op het gebied van de bescherming van het cultureel erfgoed onderwater en de daarvoor benodigde middelen.

Effectieve communicatie voor een groter draagvlak

De opvatting dat draagvlak van inwoners en toeristen van groot belang is voor het behoud van cultureel erfgoed (onderwater) wordt in Zeeland breed gedeeld. In dit verband worden met name genoemd:

- De verdrinken dorpen
- De (bekende) scheepswrakken
- De maritieme geschiedenis
- De Romeinse godin Nehalennia.

Tegelijkertijd wordt gezegd dat deze 'spannende archeologie' voor een land met een grote maritieme geschiedenis onderbelicht is en dat dit stuk van de Zeeuwse geschiedenis meer zichtbaar en beleefbaar gemaakt zou moeten worden.

In Zeeland is er geen archeologiemuseum en niet één centrale locatie waar het samenhangend verhaal van het Zeeuwse culturele erfgoed onderwater verteld wordt. Onderwaterarcheologie of maritieme archeologie wordt wel in lokale musea onder de aandacht van het publiek gebracht. Het Maritiem Muuseum Zeeland, één van de Zeeuwse basismusea, profileert zich als 'inspirerend themamuseum: een museum waarin het maritieme verleden, heden en toekomst van Vlissingen en maritiem Zeeland de rode draad vormen en waar de avonturen en verhalen van markante individuen uit de geschiedenis centraal staan'. Het Maritiem Muuseum Zeeland heeft de ambitie om ook op het gebied van maritieme archeologie een centrum van nationale betekenis te zijn.

Provincie Zeeland heeft de ontwikkeling richting een nieuw archeologisch depot ingezet en wil, naast beheer en collectievorming de ontsluiting (het toegankelijk maken van de archeologie) oppakken.

Het Unesco Geopark Schelde Delta wil samen met de partners de rijkdom van het gebied in verbinding met elkaar laten zien en bewoners en bezoekers bewust maken van de schoonheid en de waarde van het Schelde Delta-gebied. De uitwerking van het thema verdrinken dorpen is hier een voorbeeld van.

Hoe dan ook: de maritieme geschiedenis van Zeeland en het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en de bestaande publieksinfrastructuur hebben het vermogen om de kennis van het publiek en daarmee het draagvlak te vergroten. Samenwerking van alle betrokken (overheids)organisaties is een belangrijke voorwaarde voor het bereiken van de optimale communicatie op dit vlak.

Effectieve communicatie over de maritieme geschiedenis van Zeeland en het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater dient nog een ander belang. Gemeenten benoemen en erkennen de waarde van gezamenlijk optrekken met één Zeeuws geluid in de richting van het Rijk. Een krachtig, eensluidend Zeeuws geluid zal een positieve invloed hebben op keuzes die het ministerie van OCW en de RCE maken op het gebied van onder meer financiële ondersteuning, de inzet van expertise en (onderwater) archeologisch onderzoek en het op andere manieren beschermen, behouden en onder de aandacht brengen van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater.

5 Bevindingen en aanbevelingen

Hieronder volgt een korte samenvatting van de bevindingen. De aanbevelingen komen voort uit het totaal van de bevindingen: de gehouden interviews, de bestudering van het bestaande (onderwater)archeologie beleid en de bestaande samenwerkingspraktijk. Vanwege het onderwerp, de aard van dit onderzoek en de wederkerigheid in samenwerking richten de aanbevelingen zich niet op specifieke (overheids)organisaties maar op alle bij dit onderzoek betrokken organisaties.

Samenvatting beleid, onderzoek en bescherming

Alle geïnterviewde (overheids)organisaties vinden behoud en bescherming van cultureel erfgoed onderwater belangrijk. Onderwaterarcheologie maakt, meer of minder nadrukkelijk, onderdeel uit van het archeologiebeleid van de Zeeuwse gemeenten. Er is geen sprake van een eenduidige systematiek. Het archeologiebeleid is in nagenoeg alle gemeenten opgenomen in bestemmingsplannen en daarmee in het tijdelijk deel van de omgevingsplannen.

Aandacht voor de onderwaterarcheologie bestaat bij de Provincie Zeeland vooral uit de wettelijke taken (IBT en depot) en de Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland. RWS neemt onderwaterarcheologie mee in alle verplichte onderzoeken en beschikt over een grote hoeveelheid data. Bij Waterschap Scheldestromen maakt erfgoed en dus ook (onderwater)archeologie deel uit van een quickscan die voor plannen en projecten wordt uitgevoerd. Cultureel erfgoed onderwater betreft in Zeeland niet alleen scheepswrakken en de maritieme geschiedenis, maar ook bijvoorbeeld verdronken dorpen, het cultureel erfgoed op de Noordzeebodem en de Romeinse godin Nehalennia.

Alle bij dit onderzoek betrokken organisaties zijn op de hoogte van de vigerende wet- en regelgeving en de juridische en bestuurlijke taakverdeling, over de invulling van de verantwoordelijkheden wordt verschillend gedacht.

Om de eigen rol goed uit te voeren ontbreekt het gemeenten aan faciliteiten en financiële mogelijkheden. De individuele gemeenten zijn (te) klein voor het kunnen uitvoeren van een aantal taken, zoals inventarisatie, waardering, onderzoek naar bedreigingen als erosie, invloed op de onderzoeksagenda van het Rijk. Dat zijn wel zaken die provinciaal of in een regiosamenwerking moeten worden opgepakt.

Ook toezicht op en handhaving van cultureel erfgoed onderwater door gemeenten staat onder druk vanwege tekort aan capaciteit en het ontbreken van volledig inzicht (inventarisatie, waardering en bedreigingen) in het cultureel erfgoed onderwater.

Voor een goede bescherming is een degelijke inventarisatie en waardering nodig zodat keuzes kunnen worden gemaakt. Daarvoor en voor onderzoek is geen budget bij gemeenten. Een tijdelijk maritiem archeoloog als onderdeel van de impuls kan voorlopig soelaas bieden, maar structurele borging is een vraagstuk.

De impuls van OCW heeft ervoor gezorgd dat er een inhoudelijk plan van aanpak (SMAZ) is geschreven door de Zeeuwse archeologen en een aanvraag voor een maritiem archeoloog voor drie jaar is ingediend. Volgens de RCE zijn voor een betere verankering van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater borging van beleid en uitvoering op de langere termijn (met in eerste instantie gebruikmaking van de stimuleringsgelden als aanjager) en inzicht in (de bedreigingen van) het aanwezige cultureel erfgoed onderwater nodig.

Alle betrokken organisaties beseffen dat de maritieme geschiedenis van Zeeland en het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en de bestaande publieks-infrastructuur een uitstekende basis vormen om de kennis van het publiek en daarmee het draagvlak voor het behoud van cultureel erfgoed onderwater te vergroten. De door de RCE geplande onderzoeken naar resten van een Nehalenniatempel en een mogelijk Romeins schip, naar scheepswrakken bij de Zeelandbrug en naar het verdronken kasteel van Lodijke kunnen hier ook aan bijdragen.

Vrijwilligersorganisaties als LWAOW en Duikteam Nehallenia beschikken over veel kennis van het cultureel erfgoed onderwater en kunnen een grotere bijdrage leveren aan bescherming en behoud ervan. Ook vondsten van vissers en een project als Beach Archaeology kunnen het inzicht in 'wat er is' vergroten.

Aanbevelingen op het gebied van beleid, onderzoek en bescherming

1. Breng alle data van cultureel erfgoed onderwater op een overzichtelijk manier samen en maak deze in ieder geval voor de bij dit onderzoek betrokken organisaties bereikbaar.
2. Bespreek de resultaten van de werkzaamheden van de tijdelijk maritiem archeoloog periodiek met alle bij dit onderzoek betrokken organisaties.
3. Gebruik de impuls-periode van drie jaar om te bepalen wat nodig is voor een betere bescherming en behoud van het Zeeuws cultureel erfgoed onderwater en om op bestuurlijk niveau (Provincie, gemeenten en OCW) afspraken te maken over de structurele borging van de benodigde middelen.
4. Nodig organisaties nadrukkelijk uit om belemmerende regels en uitvoeringspraktijk te melden bij de RCE en zorg voor terugkoppeling naar de melders.
5. Zorg ervoor dat de Zeeuwse overheden op een gestructureerde manier invloed kunnen uitoefenen op de landelijke onderzoeksagenda en maak het proces transparant.
6. Coördineer en intensiveer inzet (om middelen beschikbaar te krijgen) om universiteiten en andere kennisinstituten te interesseren in het doen van onderzoek naar overeengekomen onderdelen van het Zeeuwse cultureel erfgoed onderwater en betrek daar de te actualiseren Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland en de onderzoeksagenda van het Platform Verdrongen Dorpen bij.
7. Gebruik het onderzoek naar de resten van de Nehalenniatempel en een mogelijk Romeins schip, naar scheepswrakken bij de Zeelandbrug en naar het verdrongen kasteel van Lodijke als pilot voor het delen van gegevens, het betrekken van organisaties en publiek en het maken van duidelijke afspraken over vervolgonderzoek en bescherming en behoud.
8. Werk toe naar één Zeeuwse systematiek voor gemeentelijk (onderwater)archeologiebeleid, waarin individuele gemeenten eigen afwegingen kunnen maken.
9. Maak toezicht en handhaving van cultureel erfgoed onderwater onderdeel van de mogelijke Zeeuwse pilot samenwerking toezicht erfgoed.

Samenvatting bevindingen samenwerking en communicatie

Voor de (onderwater)archeologie werken Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland op beleidsmatig en uitvoerend niveau samen, regionaal en provinciaal.

Het Provinciaal Overleg Zeeuwse Archeologie (PROZA) is de overlegstructuur binnen de Provincie Zeeland waar alle archeologisch adviseurs van de Zeeuwse gemeenten en de Provincie elkaar treffen. Ook sluiten hier verantwoordelijken vanuit de RCE (maritiem archeoloog en regioadviseur) en RWS (bodembeheerder) bij aan. Indien nodig sluit ook een vertegenwoordiger van het Erfgoed Zeeland aan. Dit overleg is structureel en vindt minimaal vier keer per jaar plaats.

De bestaande structuren van samenwerking worden als voldoende gezien. Inhoud, vorm en frequentie van de samenwerking kunnen binnen de bestaande structuren worden doorontwikkeld. De samenwerking en de samenhang in bestaande overleggen zou volgens de betrokken organisaties kunnen worden verbeterd. Daarvoor is een aantal suggesties gedaan. Er wordt geen meerwaarde gezien in een nieuwe vorm van samenwerken in bijvoorbeeld de vorm van een regioteam. Er is ook bestuurlijke afstemming over erfgoed Zeeuws breed in het beleidsoverleg erfgoed, terwijl erfgoed ook thema van het Overleg Zeeuwse Overheden (OZO) is. Hoewel specifieke onderwerpen op het gebied van onderwaterarcheologie daarin (nog) niet zijn besproken, bestaat die mogelijkheid binnen deze structuren wel.

Gemeenten zijn verdeeld over de behoefte aan meer samenwerking. Een aantal gemeenten heeft behoefte aan meer overleg met andere Zeeuwse gemeenten en Provincie Zeeland. Door frequenter te overleggen kunnen onderwerpen binnen de onderwaterarcheologie meer aandacht krijgen. Dat kan bijdragen aan het vergroten van de kennis en een betere verankering in beleid.

De behoefte aan meer samenwerking wordt meer gevoeld door de impuls van het ministerie van OCW. De gezamenlijke Zeeuwse stem richting RCE wordt als onvoldoende krachtig beoordeeld. Het overleg van de Zeeuwse portefeuillehouders erfgoed en de bestaande korte lijnen in Zeeland kunnen beter benut worden voor afstemming, het vergroten van aandacht en een betere verankering in beleid, en bundeling van de Zeeuwse wensen.

Gemeenten die niet overtuigd zijn van de noodzaak voor meer samenwerking geven wel aan het belangrijk te vinden dat de kennis over wrakken en cultureel erfgoed onderwater meer wordt gedeeld en inzichtelijk wordt. Gemeenten staan open voor samenwerking met vrijwilligersorganisaties. Bestaande initiatieven op bestuurlijk niveau kunnen benut worden voor onderwaterarcheologie.

De samenwerking in Zeeland is volgens de RCE geslaagd als deze, evenals de aandacht voor cultureel erfgoed onderwater in beleid en uitvoering van gemeenten, na de impulsperiode van drie jaar is geborgd. De RCE wil hieraan bijdragen. Gemeenten vrezen de tijdelijke maatregelen na drie jaar zelf te moeten betalen en pleiten voor structurele ondersteuning.

RWS en Waterschap Scheldestromen zien evenmin meerwaarde in een regionaal kernteam. Alle bij dit onderzoek betrokken (maritiem) archeologen zijn van mening dat 'de lijnen kort zijn' en dat ze elkaar, indien nodig, makkelijk kunnen bereiken. Dat bilaterale overleg vindt vooral op ad hoc-basis plaats.

Aanbevelingen op het gebied van samenwerking en communicatie

1. Maak geen nieuwe overleg- of samenwerkingsstructuren, maar breng meer samenhang aan in de bestaande Zeeuwse overleggen en communiceer over de vorm, deelnemers, frequentie en doelen van de overleggen met alle mogelijke betrokken organisaties.
2. Houd vrijwilligersorganisaties zoals LWAOW en het Nehallenia duikteam en betrokken musea op de hoogte van de bestaande overleggen en nodig deze periodiek uit.
3. Investeer in de contacten met vrijwilligersorganisaties en betrokken musea en maak afspraken over onder meer het delen van gegevens, bereikbaarheid van data, vaste contactpersonen, voorgenomen onderzoeken en kennisdeling.
4. Organiseer minimaal één keer per jaar een themabijeenkomst (onderwater)archeologie voor ambtenaren en bestuurders van de Zeeuwse overheden, betrokken musea en vrijwilligers(organisaties).
5. Onderzoek of samenwerking met de organisaties die in Zeeland onderzoek doen naar kusterosie, golfbrekers, sedimentverplaatsingen en de monitoring daarvan (NIOZ, Delta Climate Centre, HZ University of Applied Sciences) van toegevoegde waarde kan zijn voor de onderwaterarcheologie.
6. Maak afspraken om tot een plan te komen om het cultureel erfgoed onderwater en de maritieme geschiedenis van Zeeland meer zichtbaar en beleefbaar te maken en betrek hierbij in ieder geval Het Maritiem Muzeeum Zeeland, lokale musea, Geopark Schelde Delta, het Watersnoodmuseum, vrijwilligers(organisaties) en de plannen van de Provincie Zeeland voor het toegankelijk maken van de archeologie.
7. Informeer alle mogelijk betrokken organisaties over (voorgenomen) onderzoeken naar cultureel erfgoed onderwater.

Lijst van gebruikte afkortingen

AMK	Archeologische Monumentenkaart
AMZ	Archeologische Monumentenzorgcyclus
Archis	Archeologisch Informatiesysteem
Bal	Besluit activiteiten leefomgeving
BGST	Benelux Groepering voor Territoriale Samenwerking
Bkl	Besluit kwaliteit leefomgeving
DANS	Data Archiving and Networked Services
EOD	Explosieven Opruimingsdienst Defensie
EZ	Erfgoed Zeeland
IBT	Interbestuurlijk toezicht
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
KNAW	Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
LWAOOW	Landelijke Werkgroep Archeologie Onder Water
MACHU	Managing Cultural Heritage Underwater
MaSS	Maritime Stepping Stones
MCC	Middelburgse Commercie Compagnie
NIOZ	Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee
NWO	Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek
OAS	Oosterschelderegio Archeologisch Samenwerkingsverband
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OZO	Overleg Zeeuwse Overheden
POAZ	Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
RWS	Rijkswaterstaat
SMAZ	Plan van aanpak Samenwerking maritieme archeologie Zeeland
SonarReg	Sonar Registratiesysteem
UCR	University College Roosevelt
VOC	Verenigde Oost-Indische Compagnie
WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WAD	Walcherse Archeologische Dienst
WIC	West-Indische Compagnie
ZAD	Zeeuws Archeologisch Depot

Bronnen

Literatuur en bronnen

Amkreutz, L. & S. van der Vaart-Verschoof (red.), 2021: Doggerland. Verdwenen wereld in de Noordzee. Leiden.

Brusse, P., (red.) 2012-2014: Geschiedenis van Zeeland, deel 1 t/m 4. Utrecht.

Dekker, C., 1971: Zuid-Beveland. De historische geografie en de instellingen van een Zeeuws eiland in de Middeleeuwen. Krabbendijkje.

Geopark Schelde Delta, 2023: Kennis & inspiratiegids Verdrongen Dorpen. Middelburg.

Glind, M. van de, R.M. van Dierendonck & J. Jongepier, 2021: Vier vindplaatsen in de periferie van het verdrongen Oud-Rilland. Rilland-Dumoulinweg en Zimmermanweg, Gemeente Reimerswaal. Opgraving. Middelburg.

Goldschmitz-Wielinga, L.C.J., R.M. van Heeringen, H. Hendrikse, J.J.B. Kuipers, D. van der Linden, J. Smits, 1995: Verdrongen in de Westerschelde. Valkenisse en Keizershoofd. Archeologisch en historisch onderzoek van een in de 17e eeuw verdrongen stukje Zuid-Beveland. Goes.

Gottschalk, M.K.E., 1971: Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland, deel I. Assen.

Heeringen, R.M. van, A.M. Koldeweij & A.A.G. Gaalman, 1987: Heiligen uit de modder. In Zeeland gevonden pelgrimstekens. Utrecht.

Heijkoop, C., 1983: De Westerschelde bij storm en mist. Scheepsrampen in het Westerscheldegebied van 1860-1982. Vlissingen.

Henderikx, P.A., 2012: Steden en havenplaatsen, in: P. Brusse & P. Henderikx (red.), Geschiedenis van Zeeland, deel I, prehistorie-1550. Zwolle/Utrecht, p. 98-103.

Jongepier, J. & M. van de Glind, 2022: Documentatie van het verdrongen dorp Tolsende. Yerseke-Schelpkreek, Gemeente Reimerswaal. Opgraving. Middelburg.

Jongepier, J., 2002: Verdrongen nederzettingen in en langs de Westerschelde, in: A.M.J. de Kraker (red.), 2002: De Westerschelde, een water zonder weerga, p. 149-159. Kloosterzande.

Jongepier, J., 2026: Verdrongen Land van Saeftinghe. Archeologische waarnemingen aan bakstenen structuren in het Verdrongen Land van Saeftinghe, Gemeente Hulst, Zeeland. Middelburg.

Jongepier, J., 2026: Documentatie van het verdrongen dorp Nieuwlande. Krabbendijkje-Platte Bank, Gemeente Reimerswaal. Opgraving. Middelburg (in voorbereiding).

Kuipers, J.J.B., 2002: Maritieme geschiedenis van Zeeland; water, werk, glorie en avontuur, Middelburg.

Kuipers, J.J.B. (red.), 2004: Sluimerend in slik. Verdrongen dorpen en verdrongen land in Zuidwest-Nederland, Middelburg.

Kuipers, J.J.B. (red.), 2012: Valkenisse. Geschiedenis, archeologie en topografie van een verdrongen dorp op Zuid-Beveland. Poortugaal.

Kuipers, J.J.B., 2017: Niets meer aan dek te bespeuren'; scheepsrampen in Roompot en Oosterschelde omstreeks 1850, in: Zeeuws Erfgoed, september 2017, 3-6.

Kuipers, J.J.B. & R.M. van Dierendonck, 2001: De Zeeuwse verdronken dorpen en hun monument, Zeelandboek 5, 185-201.

Kuipers, J.J.B. & R.J. Swiers, 2005: Het verhaal van Zeeland. Hilversum.

Meijlink, B., B. Silkens & N. Linde Jaspers, 2017: Zeeën van Tijd. Grasduinen door de archeologie van 2500 jaar Domburg en het Oostkapelse strand. Walcherse Archeologische Dienst/Amsterdam.

Müller, A. & J. Dijkstra (red.), 2022: Dynamische Delta. Synthese onderzoek naar de archeologische bewoningsgeschiedenis en landschapsontwikkeling van de provincie Zeeland en het Zeeuws kleigebied. Nederlandse Archeologische Rapporten 78. Amersfoort.

Overmeer, A.B.M., 2017: 'Aldus is de Roompot vergaan...'; waardestellend onderzoek van scheepswrak Roompot 1, gemeente Veere. Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rapportage Archeologische Monumentenzorg nr. 232, Amersfoort.

Paesie, R., 2014: Geschiedenis van de MCC. Zutphen.

Strydonck, M. van & G. de Mulder (red.), 2000: De Schelde. Verhaal van een rivier. Leuven.

Stuart, P. & J.E. Bogaers, 2001: Nehalennia. Römische Steindenkmäler aus der Oosterschelde bei Colijnsplaat, Leiden (Text- und Tafelband; Collections of the National Museum of Antiquities at Leiden 11).

Verhart, L.B.M., 2001: De zee neemt, de zee geeft. Spectaculaire vondsten uit de Noordzee, in: Westerheem 50, 102-108.

Visser, N.J.G. de, 2021: Verdronken dorpen in Zeeland. Edufact Rapport 16. Grijskerke.

Vos, A., 2008: Standaardrapport inventarisatie scheepswrak Ritthem, Amersfoort (RACM).

Archeologiebeleid gemeenten Borsele (2011), Noord-Beveland (2011), Reimerswaal (2011) en Tholen (2011) en de evaluatie Archeologiebeleid van het Oosterschelde Archeologisch Samenwerkingsverband (2016).

Archeologiebeleid gemeenten Hulst (2016), Sluis (2017) en Terneuzen (2011).

Archis3, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Amersfoort.

Geactualiseerde archeologiebeleid van de gemeente Schouwen-Duiveland, Gemeenteraad 16-09-2025.

Kamerbrief Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap van 3 juni 2025 "Aanpak maritieme archeologie".

Kennis & Inspiratiegids Verdronken Dorpen - Unesco Geopark Schelde Delta - 2023.

Koersdocument "Meer waarde voor cultuur en erfgoed in Zeeland 2025-2032" en de "Uitvoeringsagenda Cultuur en erfgoed 2025-2032" - Provincie Zeeland.

Memo Samenwerking maritieme archeologie Waddenzee - Regio Kop van Noord-Holland - 10 november 2025.

Meijlink, B. (2025) Plan van aanpak Samenwerking maritieme archeologie Zeeland (SMAZ), Walcherse Archeologische Dienst.

Nota Cultureel Erfgoed onderwater: (naar) een gedeelde zorg - Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed - mei 2025.

Nota Archeologische Monumentenzorg 2024-2034 van de gemeenten Middelburg, Veere en Vlissingen.

Nota van de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap "Impulsmaatregelen maritieme archeologie (procesvoorstel) - 10 december 2025.

Odding, A. (12 december 2025) Concept-rapportage inventarisatie "versterken rol gemeenten en provincies maritieme archeologie".

Omgevingsverordening, wijziging Provinciale Staten 12-12-2025 – Provincie Zeeland.

Provinciale Onderzoeksagenda Archeologie Zeeland - 2017.

Rapport "Verkenning naar de mogelijkheden voor een betere samenwerking tussen het Rijk, de provincie en drie gemeenten in het Noord-Hollands Waddenkustgebied op het vlak van (onderwater)archeologie" - Mooi Noord-Holland - juni 2025.

Regeling aanvullende richtlijnen archeologisch onderzoek - Provincie Zeeland.

Zeeuwse Omgevingsvisie, wijziging Provinciale Staten 12-12-2025 – Provincie Zeeland.

Websites

Website Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed:

<https://www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/m/maritiem-erfgoed>

Website Informatiepunt Leefomgeving: <https://iplo.nl/thema/erfgoed/>

Website Unesco Geopark Schelde Delta: <https://www.schellededelta.eu/nl>

Website Erfgoed Zeeland: <https://www.erfgoedzeeland.nl/oas-archeologie/> en
<https://www.erfgoedzeeland.nl/projecten-en-dossiers/verhaallijnen-geopark-schelde-delta/>
<https://www.erfgoedzeeland.nl/projecten-en-dossiers/bridging-the-north-sea/>

Website van het platform Klimaat en Erfgoed: <https://klimaatenerfgoed.nl/klimaatverandering-bedreigt-ook-erfgoed-onder-water/>

Website van Rijkswaterstaat: <https://noordzeeloket.nl/functies-gebruik/onderwater-cultureel/>

Website van onafhankelijk online geschiedenismagazine Historiek:

<https://historiek.net/marine-speurt-naar-gezonken-vlaggenschip-uit-1689/17107/>

Website van Omroep Zeeland:

<https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/17717363/onder-de-golven-bij-westkapelle-ligt-een-vergeten-slagveld>

<https://www.omroepzeeland.nl/nieuws/17985897/zeeuwse-wrakduikers-hebben-een-schat-aan-informatie-maar-vertrouwen-de-overheid-niet>

Website van Zeeuwse Ankers over de Zeeuwse erfgoedlijnen:

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/zeeuwse-voc-wrakken>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/frans-naerebout-1748-1818>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/verdrongen-dorpen>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/onderzoek-en-vondsten-schaar-van-colijnsplaat>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/koper-uit-de-noordzee>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/keutjes-op-het-strand-van-domburg>

<https://www.zeeuwseankers.nl/verhaal/zeeuwse-neanderthalers>

Website over de geologie van Nederland:

<https://www.geologievan nederland.nl/publicaties/146.html>

Website van Stichting Wings to Victory:
<https://www.wingstovictory.nl/database>

Bijlagen

Bijlage 1. Interviewvragen

Interviewvragen gemeenten

Beleid, advies, onderzoek en bescherming

1. Welk beeld heeft u bij onderwaterarcheologie? Wat vindt u van de (landelijke) aandacht voor onderwaterarcheologie?
2. Hoe heeft u in uw werk met onderwaterarcheologie te maken? Welke onderwerpen?
3. Is uw gemeente op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden? Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk?
4. Op welke manier is in uw gemeente de beleidsmatige en bestuurlijke rol ingevuld met betrekking tot de onderwaterarcheologie?
5. Zijn er genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen rol goed uit te voeren? Waarom wel/ niet?
6. Zijn er wel/niet genoeg eigen mogelijkheden (regelgeving, budget, capaciteit) voor het onderzoek en de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed? Waarom wel/ niet?
7. In hoeverre hebben zich in de afgelopen jaren incidenten (natuurlijke of al dan niet per ongeluk door mens aangerichte schade aan erfgoed) voorgedaan met betrekking tot onder water erfgoed? Hoe is daar destijds mee omgegaan? Hoe zouden we dit kunnen voorkomen?
8. Wordt de onderwaterarcheologie structureel meegenomen in het beleid, advies en/of bij het verstrekken van ontheffingen/vergunningen? Zo ja, op welke manier?
9. Wat is er volgens u nodig voor een betere verankering van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater in het ruimtelijk beleid van gemeenten en Provincie? Welke verantwoordelijkheid en bevoegdheid heeft uw gemeente op dit gebied?
10. Gemeenten beschikken over archeologiebeleid, niet elke gemeente heeft (voldoende) aandacht voor onderwaterarcheologie. Hoe kijkt de gemeente hiernaar? Heeft uw gemeente de onderwater-vindplaatsen opgenomen in de verwachtingskaart of beleidskaart? Zijn die actueel en uitputtend?
11. Heeft uw gemeente zicht op welk erfgoed zoals scheepswrakken, verdronken dorpen en/of Romeins erfgoed, zich in de wateren binnen de gemeentegrenzen bevinden? Zou onderzoek van één van deze resten/objecten waarde kunnen toevoegen aan de (water)geschiedenis van uw gemeente?
12. Welke eigen initiatieven heeft uw gemeente binnen het kader van onderzoek naar en bescherming van de onderwaterarcheologie in de wateren binnen de gemeentegrenzen? Zijn deze initiatieven structureel?
13. Welke rol ziet u voor uw gemeente en andere Zeeuwse overheden en organisaties bij het in kaart brengen van cultureel erfgoed onderwater? En bij het vervolgens bepalen van de thema's c.q. het Zeeuws erfgoed onderwater die van (inter)nationaal belang kunnen zijn?
14. Zijn er andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen?

15. Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? En op het gebied van beleid, advies en ontheffingen?

Communicatie en samenwerking met andere overheden en organisaties

1. Vindt er overleg en/of afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderwater erfgoed met andere gemeenten, provincie en/of Rijk? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke gebieden en op welke manier, is het overleg structureel?
2. Hoe vinden de ambtelijke organisaties van gemeenten, Rijk en Provincie Zeeland elkaar in het reguliere werk? Heeft uw gemeente (wel eens of structureel) contact met de regioadviseur van de RCE? Met welke organisatie(s) heeft uw gemeente contact op het gebied van onderwaterarcheologie? Over welke onderwerpen?
3. Is er behoefte aan (meer) samenwerking en afstemming? Op welke manier? En met wie? Wanneer heeft de samenwerking meerwaarde c.q. is deze geslaagd?
4. Welke rollen zouden Rijk, provincie en gemeenten specifiek voor de Zeeuwse wateren moeten innemen om de samenwerking te verbeteren en te verankeren?
5. Wat kan en wil uw gemeente concreet bieden om de samenwerking te verbeteren? Korte termijn en langere termijn.
6. Hoe zou ondersteuning van gemeenten op het gebied van onderwaterarcheologie ingevuld moeten worden? En door welke organisatie?
7. Zijn er afspraken tussen uw gemeente en de Provincie Zeeland (en andere organisaties) over de externe communicatie ingeval van bijvoorbeeld signalering van schatgraverij, dreigende verstoring, bijzondere vondsten op het gebied van onderwaterarcheologie? Zo ja, welke afspraken?
8. Heeft uw gemeente kennis en kunde met betrekking tot onder water erfgoed in huis, wordt dit elders ingekocht/ingehuurd of werkt uw gemeente hierin samen met andere gemeenten en/of organisaties?
9. Is er samenwerking met vrijwilligersorganisaties die actief zijn in uw gemeente? Zo ja, hoe ziet die samenwerking eruit?
10. Heeft u nog onderwerpen, aandachtspunten, aanbevelingen, wensen die naar aanleiding van de vragen niet naar voren zijn gekomen?

Interviewvragen Provincie Zeeland

Beleid, advies, onderzoek en bescherming

1. Hoe heeft u in uw werk met onderwaterarcheologie te maken?
2. Is de Provincie Zeeland op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden? Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk?
3. Op welke manier is de beleidsmatige en bestuurlijke rol ingevuld met betrekking tot de onderwaterarcheologie van de Zeeuwse wateren?
4. Heeft Provincie Zeeland bevoegdheden en verantwoordelijkheden voor wateren die niet gemeentelijk zijn ingedeeld? Zo ja, op welke manier geeft u invulling aan deze bevoegdheden?
5. Zijn er genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen beleidsmatige en bestuurlijke rol goed uit te voeren? Waarom wel/niet?

6. Wat is er nodig voor een betere verankering van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater in het ruimtelijk beleid van Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten? Welke verantwoordelijkheid en bevoegdheid heeft Provincie Zeeland op dit gebied?
7. Welke eigen initiatieven zijn er binnen het kader van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? Zijn deze initiatieven structureel?
8. Zijn er genoeg eigen mogelijkheden voor het onderzoek/de bescherming van het onderwater cultureel erfgoed?
9. Wat zijn de beschikbare budgetten, is dit voldoende? En is er voldoende capaciteit?
10. Is expertise in huis of wordt deze elders al dan niet ingehuurd/ingekocht?
11. Wordt de onderwaterarcheologie structureel meegenomen in het beleid, advies en/of bij het verstrekken van ontheffingen en vergunningen? Zo ja, op welke manier?
12. Heeft Provincie Zeeland invloed op de keuze die het Rijk maakt voor opgravingen onderwater?
13. Heeft Provincie Zeeland de afgelopen jaren initiatieven genomen binnen het kader van onderzoek naar en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? Zijn deze initiatieven uitgevoerd? Met welk resultaat?
14. Zijn er binnen de beschikbare budgetten en capaciteit (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het cultureel erfgoed onderwater te onderzoeken en te beschermen?
15. Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? En op het gebied van beleid, advies en vergunningverlening?
16. Beschikt uw organisatie over kaarten met alle onderwater erfgoed in Nederlandse (Zeeuwse) wateren, zowel inventarisaties als beleidskaarten? Zijn die actueel en uitputtend? Wat is het doel van de kaarten? Is het gewenst dat andere overheden die kaarten kunnen raadplegen?
- 8.
17. Welke rol ziet u voor de Zeeuwse overheden en organisaties bij het in kaart brengen van cultureel erfgoed onderwater? En bij het vervolgens bepalen van de thema's c.q. het Zeeuws erfgoed onderwater die van van (inter)nationaal belang kunnen zijn? En welke rol zou het Rijk volgens u moeten innemen?
18. Hoe is de samenloop van de belangen voor de onderwaterarcheologie en andere belangen zoals natuur en scheepvaart juridisch geregeld? Hoe vindt de afstemming en afweging van deze verschillende belangen in de praktijk plaats?
19. Ziet Provincie Zeeland andere mogelijkheden om het onderwater cultureel erfgoed in Zeeland (beter) te onderzoeken en beschermen?

Communicatie en samenwerking met andere overheden en organisaties

1. Vindt er overleg en/of afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderwater erfgoed met gemeenten, Rijk? Zo ja, op welke gebieden en op welke manier? Zo nee, waarom niet?
2. Hoe vinden de ambtelijke organisaties van Rijk, Provincie en gemeenten elkaar in het reguliere werk? Stemt de provincie regelmatig af met de regioadviseur van de RCE?
3. Is er behoefte aan (meer) samenwerking en afstemming? Op welke manier? En met wie? Wanneer heeft de samenwerking meerwaarde c.q. is deze geslaagd?

4. Welke rollen zouden Rijk, provincie en gemeenten specifiek voor de Zeeuwse wateren moeten nemen om de samenwerking te verbeteren en te verankeren?
5. Wat kan en wil Provincie Zeeland concreet bieden om de samenwerking te verbeteren? Korte termijn en langere termijn.
6. Wie neemt welke rol in de ondersteuning van gemeenten op het gebied van onderwaterarcheologie? Welke rol ziet u voor het provinciale steunpunt (Erfgoed Zeeland) specifiek voor onderwaterarcheologie?
7. Zijn er afspraken tussen Provincie Zeeland en gemeenten (en andere organisaties) over de externe communicatie ingeval van bijvoorbeeld signalering van schatgraverij, dreigende versterking, bijzondere vondsten op het gebied van onderwaterarcheologie? Zo ja, welke afspraken?
8. Hoe ziet de samenwerking Provincie Zeeland en Universiteit van Gent over verdronken dorpen eruit? Hoe benutten we de expertise, ervaring enz. op dit onderwerp?
9. Ziet Provincie Zeeland meerwaarde in een (laagdrempelig) regionaal kernteam (in PROZA-verband?) dat zich onder meer bezighoudt met alle plannen (in de ruimtelijke ordening) binnen de Zeeuwse wateren en het aanspreekpunt kan zijn voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gemeenten en vrijwilligers (duikers)?
10. In Zeeland (NIOZ, Delta Climate Centre, HZ University of Applied Sciences) vindt onderzoek plaats naar kusterosie, golfbrekers, sedimentverplaatsingen en de monitoring daarvan. Ziet Provincie kansen voor samenwerking van water- en kustonderzoek en onderwaterarcheologie? Zo ja, kan en wil Provincie Zeeland een rol spelen in het bevorderen van deze samenwerking?
11. Heeft u nog onderwerpen, aandachtspunten, aanbevelingen, wensen die naar aanleiding van de vragen niet naar voren zijn gekomen?

Interviewvragen Rijk - RCE

Beleid, advies, onderzoek en bescherming

In de kamerbrief *Aanpak maritieme archeologie* van juni 2025 stelt de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap een aantal (financiële) maatregelen voor om het beheer van cultureel erfgoed onderwater te verbeteren. De maatregelen zijn mede gebaseerd op de Nota *Cultureel erfgoed onderwater: (naar) een gedeelde zorg van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed* (2025).

1. Wat is er nodig voor een betere verankering van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater in het ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten?
2. Zijn er voorbeelden/modellen voor het verankeren van de zorg voor het cultureel erfgoed onderwater in het ruimtelijk beleid van provincies en gemeenten?
3. Welke taken en bevoegdheden zouden er bij het in de Nota voorgestelde regionale team moeten worden belegd? Welke organisaties zijn daarvoor nodig? En welke expertise?
4. Is er inmiddels een fonds dat structureel gevoed wordt voor het uitvoeren van onderwateropgravingen?
5. Hebben gemeenten en/of provincie invloed op de keuze die het Rijk maakt voor opgravingen onderwater? Kunnen gemeenten bijvoorbeeld lacunes in de (water)geschiedenis inbrengen als onderbouwing voor keuzes in onderzoek?
6. Is het in de Nota opgenomen scenario 3 (investeren in duurzame oplossingen) voorwaarde voor de optimale invulling van de rollen en verantwoordelijkheden door provincie en gemeenten?

7. Op welke manier is de beleidsmatige en bestuurlijke rol ingevuld met betrekking tot de onderwaterarcheologie van de Zeeuwse wateren?
8. Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling op het gebied van onderwaterarcheologie voor u duidelijk? Wat is uw beeld daarvan bij de Provincie Zeeland en de Zeeuwse gemeenten?
9. Hoe zijn de bevoegdheden en verantwoordelijkheden verdeeld voor wateren die niet gemeentelijk zijn ingedeeld? Hebben provincies en gemeenten daarin een rol?
10. Aanvullend op de informatie in de Nota: Heeft het Rijk genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen rol goed uit te voeren? Waarom wel/niet? In hoeverre lopen jullie tegen bestuurlijke problemen aan? Zo ja, welke?
11. Beschikt u over kaarten met alle onderwater erfgoed in Nederlandse (Zeeuwse) wateren, zowel inventarisaties als beleidskaarten? Zijn die actueel en uitputtend? Wat is het doel van de kaarten? Is het gewenst dat andere overheden die kaarten kunnen raadplegen?
12. Welke rol ziet u voor de Zeeuwse overheden en organisaties bij het in kaart brengen van cultureel erfgoed onderwater? En bij het vervolgens bepalen van de thema's c.q. het Zeeuws erfgoed onderwater die van (inter)nationaal belang kunnen zijn?
13. Welke initiatieven zijn er binnen het kader van onderzoek naar en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? Zijn deze initiatieven structureel?
14. Zijn er binnen de beschikbare budgetten en capaciteit andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het cultureel erfgoed onderwater te onderzoeken en te beschermen?
15. Is er binnen beleid, onderzoek, uitvoering en expertise bij het Rijk aandacht voor verdronken dorpen? In welke vorm en mate?
16. Vallen verdronken dorpen (die tweemaal per etmaal droogvallen) voor wat betreft toepassing regelgeving, beleid enz. voor het Rijk onder de landbodem of de waterbodem?
17. Hoe is de samenloop van de belangen voor de onderwaterarcheologie en andere belangen zoals natuur en scheepvaart juridisch geregeld? Hoe vindt de afstemming en afweging van deze verschillende belangen in de praktijk plaats?
18. Wat is jullie droomscenario op het gebied van beleid, advies, onderzoek, bescherming en vergunningverlening van de onderwaterarcheologie in Nederland in het algemeen en specifiek voor de Zeeuwse wateren?

Communicatie en samenwerking met andere overheden en organisaties

1. Het ministerie van OCW heeft jarenlang geïnvesteerd in de ontwikkeling van beleid en uitvoering door gemeenten op het gebied van archeologie onderwater. Kunnen er uit die ervaringen/inspanningen quick wins worden afgeleid die eenvoudig zijn uit te voeren en snel resultaat zullen hebben?
2. Welke acties – naast het onderzoek dat Erfgoed Zeeland uitvoert – die van belang kunnen zijn voor de Zeeuwse samenwerking op het gebied van maritieme archeologie zijn inmiddels in gang gezet? Wat is de stand van zaken?
3. Vindt er overleg en/of afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderwater erfgoed met gemeenten, provincie of Rijk? Zo ja, op welke gebieden en op welke manier? Zo nee, waarom niet?

4. Hoe vinden de ambtelijke organisaties van Rijk, Provincie en gemeenten elkaar in het reguliere werk? Wat is de rol van de regioadviseur hierin?
5. Er is behoefte aan (meer) samenwerking en afstemming? Op welke manier? En met wie? Wanneer heeft de samenwerking meerwaarde c.q. is deze geslaagd?
6. Welke rollen zouden Rijk, provincie en gemeenten specifiek voor de Zeeuwse wateren moeten nemen om de samenwerking te verbeteren en te verankeren?
7. Welke rol ziet u voor het provinciale steunpunt (Erfgoed Zeeland) specifiek voor onderwaterarcheologie? Wie neemt welke rol in de ondersteuning van gemeenten op het gebied van onderwaterarcheologie?
8. Welke maatregelen heeft het Rijk inmiddels genomen om de samenwerking met vrijwilligers (in Zeeland) te verbeteren?
9. Wat kan en wil het Rijk concreet bieden om de samenwerking te verbeteren? Op korte termijn en langere termijn.
10. Heeft u nog onderwerpen, aandachtspunten, aanbevelingen, wensen die naar aanleiding van de vragen niet naar voren zijn gekomen?

Interviewvragen Waterschap Scheldestromen en Rijkswaterstaat

Beleid, advies, vergunningen en ontheffingen

1. Hoe heeft u in uw werk met onderwaterarcheologie te maken?
2. Bent u op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden op het gebied van onderwaterarcheologie? Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk?
3. Wordt de onderwaterarcheologie structureel meegenomen in het beleid, advies en/of bij het verstrekken van ontheffingen en vergunningen? Zo ja, op welke manier?
4. Hoe is de samenloop van de belangen voor de onderwaterarcheologie en andere belangen zoals natuur en scheepvaart juridisch geregeld? Hoe vindt de afstemming en afweging van deze verschillende belangen in de praktijk plaats?
5. Is expertise op het gebied van onderwaterarcheologie in huis of wordt deze elders al dan niet ingehuurd/ingekocht?
6. Beschikt uw organisatie over kaarten met alle onderwater erfgoed in Nederlandse (Zeeuwse) wateren, zowel inventarisaties als beleidskaarten? Zijn die actueel en uitputtend? Wat is het doel van de kaarten? Is het gewenst dat andere overheden die kaarten kunnen raadplegen?
7. Welke rol ziet u voor uw organisatie en de (andere) Zeeuwse overheden en organisaties bij het in kaart brengen van cultureel erfgoed onderwater? En bij het vervolgens bepalen van de thema's c.q. het Zeeuws erfgoed onderwater die van van (inter)nationaal belang kunnen zijn?

Communicatie en samenwerking met andere overheden en organisaties

1. Vindt er overleg en/of afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderwaterarcheologie met Zeeuwse gemeenten, Provincie Zeeland en (andere) rijksoverheidsdiensten? Zo ja, op welke gebieden en op welke manier? Zo nee, waarom niet?

2. Is er behoefte aan (meer) samenwerking en afstemming? Op welke manier? En met wie? Wanneer heeft de samenwerking meerwaarde c.q. is deze geslaagd?
3. Welke rollen zouden Rijk, provincie en gemeenten specifiek voor de Zeeuwse wateren moeten nemen om de samenwerking te verbeteren en te verankeren?
4. Wat kan en wil uw organisatie concreet bieden om de samenwerking te verbeteren? Korte termijn en langere termijn.
5. Zijn er afspraken tussen uw organisatie en Provincie Zeeland en Zeeuwse gemeenten (en andere organisaties) over de externe communicatie ingeval van bijvoorbeeld signalering van schatgraverij, dreigende versterking, bijzondere vondsten op het gebied van onderwaterarcheologie? Zo ja, welke afspraken?
6. Ziet uw organisatie meerwaarde in een (laagdrempelig) regionaal kernteam dat zich onder meer bezighoudt met alle plannen (in de ruimtelijke ordening) binnen de Zeeuwse wateren en het aanspreekpunt kan zijn voor de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rijkswaterstaat, Waterschap Scheldestromen, gemeenten en vrijwilligers (duikers)?
7. In Zeeland (NIOZ, Delta Climate Centre, HZ University of Applied Sciences) vindt onderzoek plaats naar kusterosie, golfbrekers, sedimentverplaatsingen en de monitoring daarvan. Ziet uw organisatie kansen voor samenwerking van water- en kustonderzoek en onderwaterarcheologie? Zo ja, kan en wil uw organisatie een rol spelen in het bevorderen van deze samenwerking?
8. Heeft u nog onderwerpen, aandachtspunten, aanbevelingen, wensen die naar aanleiding van de vragen niet naar voren zijn gekomen?

Interviewvragen vrijwilligersorganisaties

1. Op welk terrein van de onderwaterarcheologie is uw organisatie actief?
2. Zijn er genoeg faciliteiten/mogelijkheden om de eigen rol goed uit te voeren? Waarom wel/ niet?
3. Is uw organisatie op de hoogte van vigerende wet- en regelgeving, taken en verantwoordelijkheden? Is de juridische en bestuurlijke taakverdeling duidelijk?
4. Heeft uw organisatie zicht op het cultureel erfgoed (bijvoorbeeld: scheeps- of vliegtuigwrakken; verdronken dorpen/nederzettingen; andere vondsten/vindplaatsen) in de Zeeuwse wateren? Zou onderzoek van één van deze resten waarde kunnen toevoegen aan de (water)geschiedenis van Zeeland?
5. Welke rol ziet u voor uw organisatie, andere organisaties en de Zeeuwse overheden bij het in kaart brengen van cultureel erfgoed onderwater? En bij het vervolgens bepalen van de thema's c.q. het Zeeuws erfgoed onderwater die van (inter)nationaal belang kunnen zijn?
6. Heeft uw organisatie overleg en/of vindt afstemming plaats met en wordt er samengewerkt op het gebied van onderwater erfgoed met andere organisaties en met gemeenten, provincie en/of Rijk? Zo nee, waarom niet? Zo ja, op welke gebieden en op welke manier, is het overleg structureel?
7. Zijn er afspraken tussen uw gemeente en de Provincie Zeeland (en andere organisaties) ingeval van bijvoorbeeld signalering van schatgraverij, dreigende versterking, bijzondere vondsten op het gebied van onderwaterarcheologie? Zo ja, welke afspraken?
8. Zijn er andere (out-of-the-box) mogelijkheden te bedenken om het onderwater cultureel erfgoed te onderzoeken en beschermen?
9. Wat is jullie droomscenario op het gebied van onderzoek en bescherming van de onderwaterarcheologie in de Zeeuwse wateren? En op het gebied van beleid, advies en ontheffingen?

10. Heeft uw organisatie behoefte aan (meer) samenwerking en afstemming? Op welke manier? En met wie? Wanneer heeft de samenwerking meerwaarde c.q. is deze geslaagd?
11. Welke rollen zouden Rijk, provincie en gemeenten specifiek voor de Zeeuwse wateren moeten nemen om de samenwerking te verbeteren en te verankeren?
12. Wat kan en wil uw organisatie concreet bieden om de samenwerking te verbeteren? Korte termijn en langere termijn.
13. Heeft u nog onderwerpen, aandachtspunten, aanbevelingen, wensen die naar aanleiding van de vragen niet naar voren zijn gekomen?

Bijlage 2. Overzicht geïnterviewden

Gemeente Borsele (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Hulst (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeenten Middelburg, Veere en Vlissingen (wethouders en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Noord-Beveland (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Reimerswaal (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Schouwen-Duiveland (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Sluis (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Terneuzen (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Gemeente Tholen (wethouder en beleidsarcheoloog en/of beleidsmedewerker erfgoed)

Provincie Zeeland (Provinciaal archeoloog en beleidsmedewerker erfgoed)

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (maritiem archeologen)

Rijkswaterstaat (zeebodembeheerders, Rijkswaterstaat Zee en Delta)

Waterschap Scheldestromen (Dijkgraaf en adviseur ruimte en waterveiligheid)

Maritiem Museum Zeeland (directeur)

Unesco Geopark Schelde Delta (coördinator)

Landelijke werkgroep archeologie onder water (bestuur - telefonisch en schriftelijk)

Nehallenia Archeologisch Duikteam (voorzitter - telefonisch en schriftelijk)

Stichting Wings to Victory (voorzitter - telefonisch)

